

prin formele cu mult mai umane pe care le îmbracă relațiile dintre oameni și dintre popoare — și *consecințe de ordin spiritual-moral*. Ca atare, ea marchează și *începutul unei cre noi din punct de vedere spiritual-moral* ³⁹⁵.

În aceste condiții, teologia fundamentală nu poate să nu țină seamă de ceea ce se petrece în jur. A procedea altfel ar însemna s-o condamnă la sterilitate, la stagnare și — pînă la urmă — la moarte. De aceea, disciplina noastră nu trebuie să uite că legea dezvoltării ei — ca de altfel a întregii teologii — a fost și rămîne *împrosptărea neconținută a tematicii și procedeele sale*, a dinamismului ei creator nu numai din izvorul experienței creștine inepuizabile și în continuă amplificare a vieții în Iisus Hristos, ci și din izvorul gândirii și cunoașterii universale, din cuceririle culturii și științei în permanentă mișcare.

Faptul acesta impune o *receptivitate maximă* față de tot ceea ce este *nou și creator* în lumea spiritului uman în general și în lumea spiritului religios în special, sintetizarea roadelor întregii creații din aceste domenii. Numai în felul acesta disciplina noastră va găsi răspunsul corespunzător la problemele pe care viața le ridică neîncetat în fața credincioșilor, va putea oferi luminile călăuzitoare cerute de momentul creștin din cadrul epocii respective.

De unde rezultă că pentru a fi veșnic tînără și pentru a putea înregistra realizări de prestigiu, teologia fundamentală ortodoxă va trebui să-și extindă și adîncească neconținut legăturile cu viața — general-umană și creștină — slujind cu fermitate — prin întreaga sa strădanie — interesele vitale ale Creștinismului autentic!

PROBLEME INTERCONFESIONALE

OKT 1971/4

ÎN PROBLEMA INTERCOMUNIUNII

de Pr. Prof. D. STĂNILOAE

1. Mișcarea ecumenistă are meritul incontestabil că a adus în viața Bisericilor preocuparea accentuată față de problema unității lor și le-a îndemnat să intre în dialog în vederea acestui scop.

Dar în multe locuri și expresii pe care le-a provocat, sînt unele de natură să producă confuzii și să relativizeze certitudinile de credință, uneori din cele mai fundamentale.

Voința de unitate a dat naștere uneori unui entuziasm facil, care crede că poate înmăia și modela ușor realitățile prin căldura lui sentimentală, alteori unui spirit diplomatic-tranzacționist, care crede că poate concilia prin compromis unele poziții sau realități datorită cărora Bisericile stau despărțite.

În amîndouă aceste moduri de a trata sau de a nesocoti realitățile se manifestă o anumită elasticitate sau chiar un anumit relativism față de unele din învățăturile de credință ale Bisericilor.

Poate că acest relativism reflectă importanța mai redusă ce o acordă unele formațiuni creștine punctelor de credință în care, prin entuziasm sau prin diplomație, anumite cercuri ale lor, sau ele însele în întregime, propun tranzacții și compromisuri. De aceea ele nu au de pierdut nimic prin tranzacțiile și compromisurile ce le propun. Aceste tranzacții și compromisuri reprezintă însă un mare pericol pentru Bisericile pentru care respectivele învățături au o importanță de prim ordin. Ele reprezintă tot atitea valori prin care relativismul dizolvant al anumitor formațiuni creștine cu privire la acele învățături izbește continuu în zidul învățăturilor de prim ordin ale unor Biserici, învățături constitutive pentru însăși ființa lor, ca unele ce trăim și cresc pe Hristos însuși și asigură dreapta credință în El¹.

O astfel de atitudine relativistă a fost pusă în circulație, în atmosfera creată de mișcarea ecumenistă, în raport cu Euharistia, prin tendința spre așa-zisa «intercomuniune». Însuși formula aceasta este produsul celui mai patent spirit relativist și sincretist, al unei diplomații și porniri sentimentale tranzacționiste pe tema învățăturii despre Euharistie. Ea reflectă importanța marginală, secundară acordată acestei învățături și practici în formațiile creștine de unde a apărut.

Produs al unui spirit de tranzacție, conceptul intercomuniunii cuprinde în sine mai înli o gravă contradicție logică și reală. Nu o coincidența oppositorum prin care e constituită orice unitate de bogată complexitate, ci o non-coincidența oppositorum, în care contrariile se anulează pur și simplu, în care negația face imposibilă afirmația sau îl reduce considerabil deplinătatea.

1. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Questiones ad Thalassium* 48: «Poarta Bisericii este Hristos. Începând de aici: «Eu sînt așa». Această poartă este înconjurată de turnuri, adică de întăriturile dogmelor dumnezeiești despre întrupare, arătînd că cei ce vor să creadă drept trebuie să intre înăuntrul unghiului, adică în Biserică, prin întăriturile acestora și să se apără de ele».

1. Ca *comuniune euharistică*, intercomuniunea ar trebui să fie o comuniune deplină; dar ca intercomuniune, ea e mai puțin decît comuniunea euharistică deplină și prin urmare nu poate fi socotită comuniune euharistică. Căci grupurile care se află sau vor să se aște în intercomuniune euharistică nu se află sau nu se vor afla în comuniune totală, sau adevărată, așa cum se concepe comuniunea euharistică. Poți oare să fi în Hristos pe de o parte unit, pe de alta neunit cu alții? Poți să cugeti în puncte importante altfel decît alții, alîndu-le cu ei în același Hristos? Sau, poți să te afli deplin în Hristos cu cei ce cugetă în multe privințe altfel decît tine despre El? În ce mai constă comuniunea cu ei în Hristos, o dată ce nu ai aceeași cugetare despre El cu cei cu care afirmi că ești în El? Nu afectează cugetarea ta deosebită despre El în puncte importante întreaga la cugetare despre El?

O unire în Hristos, în *pozida diferenței de cugetare* cu privire la El, s-ar putea admite numai în cazul cînd s-ar înțelege că o comuniune metanoetică (mai presus de cugetare) în El, trăită în simțire. Dar și aceasta presupune credința comună în ceva esențial cu privire la Hristos: credința (și deci și cugetarea) că prin Euharistie sintem adunați în mod real în El, că El ni se face prin Euharistie fundamentul comun în care viem și factorul care creează în toți creștinii această simțire. În sensul acesta vorbește Sfîntul Maxim Mărturisitorul de o lucrare transformatoare a harului în noi, mai presus de simțirea și de înțelegerea celor ce participă la Liturghie, mai ales cînd ei sînt încă prunci în Hristos². Dar aceștia cred totuși în Hristos în mod unitar și au voința de a înainta în aceeași înțelegere din credință.

Această unitate nu se află însă între cei ce vor să practice intercomuniunea. Iar dacă ar spune că sentimentul unității în El le vine dintr-o uniune metanoetică în El, care produce acest sentiment de unitate în El, de ce nu ar produce acea unitate metanoetică în el și o unitate de gîndire cu privire la El?

Intercomuniunea care se urmărește e o comuniune euharistică lipsită de fundamentul unei comuniuni de credință, deci un fel de comuniune mai mult formală. E o comuniune euharistică concomitentă cu necomuniunea sau cu o necomuniune conștientă și voită în puncte destul de esențiale ale credinței. Știm mai degrabă în ce constă necomuniunea în cadrul acestei intercomuniuni, decît în ce constă comuniunea; și nu vedem cum necomuniunea ar putea fi copleșită în oarecare măsură de comuniune, o dată ce nu știm în ce constă propriu-zis comuniunea care s-ar realiza prin intercomuniune.

Pornirea sentimentală și diplomatică tranzacționistă, care a lansat formula și a adoptat practica intercomuniunii, a găsit termenul și practica intercomuniunii euharistice, sau comuniunea euharistică între grupuri deosebite în credință, ca mijloc de conciliere între o anumită comuniune și între o anumită necomuniune. Prin aceasta a creat o formulă și o practică hibridă, contradictorie în ea însăși care nu poate fi acceptată decît de o conștiință care se lasă adormită, care nu cugetă pînă la capăt sensul actului pe care-l exprimă și-l practică, sau crede că poate crea pentru todeauna o situație contradictorie sau imprecisă. Numai o conștiință care se poate împăca cu uitarea necomuniunii în credință, poate gîndi că realizează în *pozida*

2. *Mystagogia*, P. G. XCI, 704: «Harul Sfîntului Duh e permanent prezent în mod văzut, dar în mod deosebit în timpul Sfîntei Liturghii și preface pe fiecare din cei prezenți, preschimbîndu-i cu adevărat în ceva mai dumnezeiesc, pe măsura lui, și-l duce spre ceea ce se indică prin tainele săvîrșite, chiar dacă acela nu simte, dacă e înec prunc în Hristos, și nu poate privi spre adîncul celor ce se săvîrșesc (...), îl duce tregit și după o ordine de la cele mai apropiate spre sfîrșitul tuturor».

acestei necomuniuni în credință o comuniune euharistică reală și durabilă. Nu negăm că o astfel de uitare este posibilă, dar este ea oare posibilă lungă vreme și este ea recomandabilă, în actul împărtășaniei euharistice de Hristos, care se cere practical în condițiile de trezvie corespunzătoare cu seriozitatea lui? Nu constituie acest act, pentru o conștiință trează, prin el însuși o mărturisire a lui Hristos în gradul unei supreme lucidități?

Lipsa acestei conștiințe se manifestă la aderenții intercomuniunii, în ambele alternative în care ar putea ei să se afle:

Dacă aderenții intercomuniunii socotesc că realizează prin intercomuniunea euharistică o comuniune deplină, pun Euharistia mai presus de orice și disprețuiesc comuniunea în puncte importante ale credinței, fără să poată spune cum se poate realiza prin Euharistie o asemenea comuniune, în lipsa comuniunii de credință. Dar întrucât dintre punctele de credință deosebite face parte și Euharistia, despre care Bisericile au concepții foarte deosebite, se poate spune mai degrabă că această alternativă reprezintă o atitudine relativistă nu numai față de tezaurul de credință, ci și față de învățătura despre Euharistie a propriei Biserici. Dar atunci, această alternativă nu admite o comuniune reală nici prin simpla intercomuniune euharistică.

Dacă, dimpotrivă, ei admit că prin intercomuniune nu se urmărește o comuniune ontologică, adevărată în Hristos, ci numai o comuniune psihologic-parțială, ca mijloc pe drumul unei oarecare apropieri în credință, ei disprețuiesc Euharistia în esența ei, în timp ce respectă tezaurul de credință al fiecărei Biserici în toate diferențierile lui, o dată ce nu pot păși aceste diferențieri.

Această a doua alternativă e proprie multor formații creștine ieșite din Reformă, pentru care Euharistia, ca și Botezul, pe care îl mai recunosc dintre Taine, e mai mult o manifestare exterioară a unei solidarități creștine, decât un mijloc de intrare în posesia harului sau de unire spiritual-ontologică cu Hristos. Dar în felul acesta nici în această a doua interpretare a intercomuniunii nu e implicată o comuniune profundă. De fapt, aderenții acestei interpretări nu cred într-o comuniune spiritual-ontologică prin intercomuniunea euharistică, între cei ce o practică. Dar nici într-una realizată prin credință. Căci, de regulă, opiniile lor în materie de credință sînt foarte variate. De aceea ei pot afirma că prin împărtășirea euharistică comună, care — date fiind deosebirile de credință între ei chiar cînd fac parte din aceeași confesiune — e mai mult o intercomuniune, ei realizează totuși o oarecare comuniune, poate chiar mai mare decât cea pe care o au prin credință. Dar aceasta nu e o comuniune deplină, ontologic-spirituală, ca cea care se realizează în Biserica Ortodoxă prin Euharistie. E o comuniune vagă, lipsită de profunzime și consistență ontologică, care poate fi socotită în altă privință necomuniune.

În ambele alternative avem de-a face cu o altă concepție despre unitate, cu una sentimental-exterioară, nu cu una adîncă, ontologic-spirituală, care se realizează în Biserica Ortodoxă, prin credință și Euharistie.

Pot cobori membrii Bisericii Ortodoxe Euharistia de la rolul ei de mijloc al unei astfel de unități profunde în Hristos, la rolul unei comuniuni sentimentale, superficiale și trecătoare?

În atitudinea diferită față de intercomuniune e implicată astfel și o concepție diferită despre Biserică. Cei ce pledează pentru intercomuniune, manifestă nu numai un relativism în privința unității de credință și a importanței Euharistiei, ci și o concepție neontologică despre Biserică, pe care Ortodoxia nu o poate adopta. Ortodoxia, considerînd Biserica drept o unitate profund și ontologic ancorată în Hristos, iar Eu-

haristia ca mijlocul culminant de susținere continuă a acestei unități, nu poate cobori Euharistia la nivelul unui mijloc de unitate laxă, psihologică și superficială între creștini. Aceasta ar avea repercusiuni pentru însăși sensul ei despre Biserică, pentru însăși menținerea Bisericii în acest sens. Căci, ar fi greu să conceapă și să practice Euharistia în două sensuri, ca având două roluri: într-unul când e primită împreună cu membrii Bisericii și într-altul când e primită cu cei ce nu sînt membrii Bisericii Ortodoxe.

Unitatea credinței și convingerea că în Euharistie ne împărtășim de însuși trupul și singele lui Hristos, Dumnezeu-Omul, sînt solide în Ortodoxie cu convingerea despre Biserica ca unitate ontologică profundă a credincioșilor cu Hristos și întregită în Hristos. Fără unitatea credinței și fără împărtășirea de însuși trupul și singele, Cuvîntului întrupat nu ar putea exista o astfel de Biserică, sau o Biserică în sensul deplin al cuvîntului. Fără unitatea în credință și fără o Biserică în acest înțeles nu s-ar putea realiza o astfel de împărtășire euharistică. Biserica, trup extins al Cuvîntului întrupat, continuă să se hrănească prin Euharistie, dar e dată de la început ca un astfel de trup extins al Cuvîntului întrupat în care El continuă să se ofere spre mîncare ca trup personal celor ce fac parte din trupul lui extins sau vor să facă parte din El. În sfîrșit, fără o Biserică și fără o împărtășire euharistică în acest înțeles, n-ar putea dura o unitate de credință. Acestea sînt cele trei coordonate indisolubile și într-o reciprocă condiționare a comuniunii și a vieții depline în Hristos.

De aceea pentru Biserica Ortodoxă, intercomuniunea care dezleagă comuniunea euharistică de unitatea de credință și de Biserică, este de neconceput; este un pericol de dizolvare a Bisericii, a unității de credință și de încetare a Euharistiei.

Duhovnicul ortodox, pe la care trebuie să treacă cei ce vrea să se împărtășească de Sfînta Euharistie, verifică mai întîi identitatea credinței acestuia cu credința Bisericii și credința Lui în Biserica Ortodoxă ca singura Biserică adevărată, adică apartenența lui la Biserica Ortodoxă³.

3. În broșura publicată de comisia «Credință și Constituție»: «Au-delă de l'intercommunion. Vers une communion eucharistique», Presses de Talsé, 1971, p. 21, se pledează pentru trecerea de la intercomuniune la comuniunea euharistică între toți creștinii, indiferent de deosebiri în credință și de apartenența la Biserici deosebite; deci pentru desprinderea comuniunii euharistice din solidaritatea ei cu unitatea în credință și cu Biserica. Evident nici prin această nu se realizează o adevărată comuniune între creștini. Dimpotrivă ea dizolvă și mai mult unitatea creștină, desființînd toate grupurile unitare într-o universală fărîmîtare individualistă, deschizînd drumul unui relativism universal.

Îată cum se pledează pentru ruperea împărtășirii comune de unitatea în credință: «Anumite Biserici au pus în mod tradițional accentul pe necesitatea unei credințe comune. Cum pot ele să mențină și să exprime actual această comunitate de credință într-o epocă cînd toate Bisericile constată printre membrii lor proprii o diversitate considerabilă de opinii și de doctrine, diversitate care, pentru orice străin exclus pentru lipsa de credință va părea să comporte concepții pe care nu le-ar putea distinge de ale sale?» (p. 21).

Dar majoritatea membrilor unei Biserici își mențin unitatea de credință. Dacă sînt ispluții de opinii deosebite, aceste opinii nu devin puncte de credință definitive și profunde ale lor. Iar duhovnicul va aprecia dacă vreunul dintre ei a ajuns așa de departe în afirmarea unei opinii deosebite de a Bisericii, înelt nu poate fi împărtășit.

Desprinderea împărtășirii comune de apartenența la aceeași Biserică este susținută astfel: «Pentru ce admiterea membrilor altor Biserici la Euharistie ar trebui să fie limitată totdeauna la situații excepționale și la cazuri de urgență? E foarte dificil de-a defini aceste cazuri, dar chiar dacă sînt anumite reguli pe o parte și alta, decizia în materie de admitere nu poate fi întemeiată simplu pe o decizie individuală și momentană a slușitorilor celebranți sau a laicilor care fac cercetarea. Ea va fi întemeiată pe un acord mai mult sau mai puțin

2. Neșinind seama de această legătură indisolubilă între cele trei coordonate ale comuniunii adevărate și depline, pe care Biserica Ortodoxă o accentuează cu deosebită putere, în virtutea concepției ei eclesiologice și euharistice, în timpul din urmă, sub influența Mișcării ecumeniste, a început să fie susținută și în unele părți ale Ortodoxiei ideea că se poate acorda, în anumite împrejurări, Euharistia membrilor unor Biserici neortodoxe, în speță celor ai Bisericii Romano-Catolice, Vechi-Catolice și Necalcedoniene, printr-o extindere a iconomiei.

Aceasta este însă o greșită interpretare a noțiunii și practicii iconomiei. Iconomia a constat în recunoașterea Botezului și Mirungerii, Căsătoriei și Hirotoniei unor membri laici sau preoți ai altor Biserici, la intrarea lor în sinul Bisericii Ortodoxe, dar nu în acordarea unei Taine cuiva care continuă să rămână în altă Biserică. Iconomia a constat, cu alte cuvinte, în validarea unei Taine primite în afara Bisericii, pentru cel ce a intrat în totala comuniune de credință cu membrii Bisericii Ortodoxe, iar prin aceasta a devenit membru al Bisericii Ortodoxe. Deci primirea respectivelor persoane în comuniunea membrilor Bisericii, bazată pe identitatea Tainelor, avea ca suport realizarea comuniunii lui în credință cu membrii Bisericii. Ea nu rupe solidaritatea dintre Taine, Biserica și unitatea de credință ortodoxă. Acordarea, prin intercomuniune, a unei Taine a Bisericii cuiva care rămâne în afara comuniunii de credință cu membrii Bisericii, deci în afara Bisericii, rupe solidaritatea dintre Taine, Biserică și unitatea de credință ortodoxă, deci nu se mai încadrează în principiul și practica iconomiei. Ea ar duce fie la un indiferentism în privința credinței, fie la unul în privința Bisericii; fie la nepăsarea față de Biserică, fie la considerarea Tainelor și a credinței ca neesențiale pentru constituirea Bisericii. În ambele cazuri, comuniunea adevărată nu se realizează; în ambele cazuri se ajunge la un indiferentism sincretist, fie că se crede în înfăptuirea unei comuniuni reale, sau a Bisericii adevărate, chiar dacă ea cuprinde în sinul ei tot felul de credințe, fie că nu se urmărește aceasta.

În fața unei atitudini favorabile față de intercomuniune e cazul să ne întrebăm: membrii unei Biserici care se împărtășesc de Tainele altei Biserici, cărei Biserici aparțin? Din ce unitate organic-spirituală fac parte? Ei nu mai aparțin deplin nici Bisericii lor, o dată ce primesc Euharistia de la altă Biserică, nici celei de la care primesc uneori Euharistia, pentru că nu au credința ei. Ei plutesc oarecum în spațiul spiritual dintre cele două Biserici. Neavând o credință comună cu membrii Bisericii

explicit între autoritățile Bisericii lor, și atunci ce înseamnă faptul acestui acord, pentru întregul relațiilor între Biserici?

Anumite Biserici au insistat în mod tradițional asupra împărtășanței deja date și în consecință sînt mai rezervate față de ideea primirii străinilor. Dar întrucît Euharistia e un dar al lui Dumnezeu care nu e supus puterii omului, nu trebuie să se aștepte ele să întlinească într-o creștinătate divizată *de facto* cazuri care ies din regulă și care sînt mai presus de orice regulamentare? (p. 21).

E adevărat că Euharistia e un dar al lui Dumnezeu, dar ea vine prin comunitatea credincioșilor care păstrează credința integrală. Pe de altă parte știm că nu se pot împărtăși de ea cei «nevrednici». Dar cine va judeca asupra «vredniciei», sau a credinței integrale a cuiva dacă nu comunitatea în care se păstrează această credință?

Broșura amintită afirmă că creștinii de diferite credințe și Biserici se pot împărtăși împreună în speranța unității lor eshatologice (p. 13). Dar cum ar putea ajunge ei la această unitate eshatologică dacă nu fac nici un efort în direcția ei cit sînt pe pămînt?

Pledoaria pentru această comuniune euharistică universală e în fapt o pledoarie pentru desființarea Bisericii în favoarea unui haos al tuturor opiniilor. Aceasta e «Biserica» cea una spre care se urmărește să fie dusă creștinătatea?

ceicilaite cu care se împărtășesc, dar nemaipăstrînd o comuniune deplină în Taine nici cu membrii Bisericii sale, ei n-au decît o comuniune nedeplină cu fiecare Biserică. Ei vor putea realiza comuniunea reală cu membrii celeilaite Biserici, cu care primesc Euharistia, neavînd comuniunea în credință cu ei deci lipsindu-le deplină deschidere interioară față de aceia, rămînînd într-o privință esențială închisi în ei înșiși, lipsiți de înțelegere față de credința acelor și față de Biserica lor. Dar în altă privință se închid interior și față de Biserica lor, nemaîmpărtășindu-se de Hristos împreună cu membrii ei.

Sau poate în persoana unor astfel de credincioși se realizează Biserica deplină, care unește în sine conținutul doctrinar, spiritual și sacramental al ambelor Biserici? Această eventualitate ar putea fi luată în considerare numai în cazul cînd aceste persoane ar aduce în conștiința lor la un acord diferențele celor două doctrine și cînd s-ar declara aparținînd ambelor Biserici și ar fi la fel de deschîși membrilor ambelor Biserici. Dar ei nu fac aceasta. Ei rămîn membrii Bisericii lor și aderenții ei în punctele de credință diferențiate. Nici nu vedem de altfel cum ar putea împăca în conștiința lor diferențele contradictorii ale ambelor Biserici.

Aderenții atitudinii favorabile față de intercomuniunea parțială între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică ar putea aduce în sprîjinul ei afirmația că cele două Biserici sînt în fond una, întrucît deosebirile doctrinare între ele sînt atît de mici, încît nu sparg unitatea lor ca Biserică. Această fundare a atitudinii favorabile față de intercomuniunea parțială între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, dacă ar fi susținută consecvent, ar trebui să ducă la indiferentismul față de diferențele doctrinare respective. Dar această concluzie nu o trag nici aderenții ortodocși — să sperăm cel puțin — și cu atît mai sigur nu o trag toți aderenții romano-catolici ai intercomuniunii.

Atitudinea favorabilă a unor cercuri ortodoxe față de intercomuniunea parțială cu Biserica Romano-Catolică a apărut ca un răspuns la recomandarea făcută de Conciliul al II-lea de la Vatican, concomitent cu deplina reafirmare a primatului papal, în «Decretul despre ecumenism», cu privire la o oarecare comunicație în sacris (cu Bisericile Orientale) «în împrejurări favorabile și cu aprobarea autorității eclesiastice» (par. 815). Conform acestei recomandări, unii membri ai Bisericii Catolice au început să ceară adeseori Sfînta Împărtășanie de la preoții ortodocși. Unii preoți și chiar unele cercuri oficiale din Biserica Ortodoxă au socolit că pot răspunde favorabil acestor cereri.

Dar ar trebui să avem în vedere că atitudinea această a Bisericii Romano-Catolice față de intercomuniune e întrucîtva explicabilă, deoarece izvorăște dintr-o concepție despre Biserică și despre Taine deosebită de cea ortodoxă. După această concepție, Biserica nu e alt un organism spiritual articulat nemijlocit în Hristos, ci o organizație juridică ce se mișcă cel mult în planul supranatural, dar nu divin, al grației create. Din această concepție se trage următoarea concluzie: Biserica e posesoarea de drept a tuturor Tainelor, căci e administratoarea exclusivă (prin concesie divină) a depozitului grației create a Tainelor, care se săvîrșesc conform definiției lor, indiferent de către cine. Deci ea e posesoarea de drept și a Euharistiei ce se săvîrșește în credința că speciile de pîine și vin se transubstanțiază, prin simpla repetare a cuvîntelor «Luați mîncali», «Beți dintru acesta toți», ale Mîntuitorului, fără invocarea Duhului Sfînt, deci chiar în afară de spațiul juridic vizibil (de cel spiritual se poate vorbi mai puțin) al Bisericii. Euharistia e ruptă astfel din solidaritatea cu unitatea de credință și cu spațiul Bisericii în care lucrează Duhul Sfînt, realizînd

du-se ca un fenomen in sine, dar legindu-i totuși pe cei ce se împărtășesc de ea, de Biserica Romano-Catolică in oarecare mod juridic. Căci dreptul Bisericii Catolice se întinde dincolo de sfera ei juridică vizibilă, sau recunoscută. E ceea ce se împlinște de altfel cu printrorii tuturor Tainelor in altă Biserică, in calitatea lor de membri vizibili ai acelor Biserici. Toți sînt considerați membri de drept ai Bisericii Catolice. Dar dacă aceștia sînt membri oarecum virtuali ai Bisericii Romano-Catolice, cei ce primesc Tainele in altă parte, dar rămîn inscriși in Biserica Romano-Catolică, rămîn membrii actuali ai ei. Juridicul e mai tare ca sacramentalul. Aceasta, pentru că credincioșii, neprimind in Taine harul necreat, care îi sădește in Hristos, ci o gratie creată, rămîn detașați de Hristos, rămîn exteriori Duhului Sfînt, in ordinea supranaturală, dar strict creată și posibil de condus și administrat juridic, a Bisericii. Chiar in Euharistie ei îi primesc pe Hristos numai ca pe Cel care prin Duhul Sfînt produce in ei sau le comunică grația creată, care pe de altă parte face parte din depozitul Bisericii, Duhul Sfînt comunicînd-o din acest depozit, sau creînd-o in ei, intrucît o creează in depozitul administrat de Biserică. Credincioșii nu primesc nici chiar in Euharistie viața divino-umană proprie a lui Hristos, nu trăiesc cu Hristos viața lui Hristos însuși in energiile Lui necreate, care îndumnezeiesc energiile lor create. Oricît de interior le-ar deveni Hristos credincioșilor prin Euharistie, planul vieții divine al lui Hristos rămîne detașat, inchis față de viața lor. Aceasta se dezvoltă in planul strict separat al grației create, deci al unei Biserici distincte de Hristos, a cărei viață total creată și deci mărginită poate încăpea oarecum întreagă intr-o ordine juridică. Concepția aceasta despre unitatea mai mult juridică exterioară a Bisericii lasă pe al doilea plan unitatea interioară prin credință și prin sădirea credincioșilor in Hristos, unitate plină de același Duh Sfînt și intim al lui Hristos, care continuu se răspîndește din Hristos și devine propriu credincioșilor și activ in ei in energiile Lui necreate. Iar o concepție mai exterioară despre unitatea Bisericii, o solidară cu o concepție mai puțin exigentă despre unitatea in credință și despre eficiența Tainelor in profunzime, despre solidaritatea Tainelor cu Biserica astfel înțeleasă.

Pentru Ortodoxie, unitatea Bisericii sînd o realitate cu rădăcini profunde in Hristos și plină de Duhul intim al lui Hristos, in menținerea acestei unități are un rol indispensabil unitatea credinței in Hristos, ca atașare solidară totală a membrilor ei față de Hristos și întreolaltă; un rol mai puțin decisiv îl au Tainele, ca acte de sădire a credincioșilor in intimitatea profundă a lui Hristos și in același timp ca brațe ale Bisericii de atragere a celor ce vor in această înfîmțate a ei, care nu e decît intimitatea lui Hristos, sau Duhul cel Sfînt al lui.

Conștientă de această interioritate profundă a Bisericii — care cuprinde in raza ei și exteriorul credincioșilor — Ortodoxia nu poate concepe unitatea Bisericii fără unitatea in credință a membrilor ei, ca legătură totală a lor cu Hristos și întreolaltă și-si dă seama că oferirea Tainelor socotite de ea ca brațe întinse din această interioritate profundă a Bisericii unor persoane care nu cred ca ea spre atragerea in această interioritate, nu numai că riscă să folosească Tainele fără eficacitatea pentru care sînt rînduite, ci produce o confuzie și o dezordine profund periculoasă pentru unitatea Bisericii.

La fel își dă seama că Tainele acordate membrilor ei de alte formații creștine, care nu trăiesc in intimitatea profundă a lui Hristos și nu sînt pline de Duhul Lui, nu au eficacitatea sădirii lor in acea intimitate ei, dimpotrivă, slăbesc legătura lor cu Hristos in Duhul Sfînt și întreolaltă, mai ales dacă pun Tainele Bisericii Ortodoxe pe același plan cu Tainele altor formații creștine.

Dată fiind solidaritatea între comuniunea în credința ortodoxă, între concepția despre Biserică ca realitate profund articulată în Hristos și între comuniunea euharistică, socotim că o intercomuniune fie ea și numai parțială cu Biserica Romano-Catolică, e prematură înainte de a se fi avansat suficient de mult spre acea unitate de credință și spre acea concepție despre Biserică. Unitatea de credință — nu în orice credință, ci în cea ortodoxă — e baza prealabilă nu a intercomuniunii, ci a comuniunii euharistice depline.

Nesocotind această solidaritate, conducerea unei Biserici Ortodoxe autocefale, nemulțumită cu intercomuniunea parțială cu Biserica Romano-Catolică, împinge spre deplina comunune euharistică cu Biserica Romano-Catolică, întocmindu-se pe afirmația gratuită că, după ridicarea reciprocă a anatemei de la 1054, cele două Biserici au revenit din punct de vedere dogmatic exact la situația dinaintea de acele anateme și că deci nu mai e nici o piedică pentru restabilirea comuniunii euharistice. Față de această afirmație, trebuie să amintim că anatemele s-au rostit atunci pe baza deosebirii apărute în privința purcederii Duhului Sfânt și a începutului de afirmare a dreptului de jurisdicție al papei asupra ierarhiei orientale. Iar de atunci începe dezbaterile în credință a progresat, prin formularea dogmatică a primatului și a infailibilității papale, a imaculatei concepții, a purgatorului etc.

Nici afirmația că comuniunea euharistică ar iradiază prin ea însăși puterea pentru unificarea deplină a celor două Biserici nu are o bază sigură. Pînă la 1054 exista comuniunea euharistică între ele și ea n-a împiedicat totuși producerea separației de credință. Euharistia nu menține și nu restabilește unitatea în credință fără voința celor credincioși de a realiza această unitate, sau altă vreme că o dată cu comuniunea euharistică cei ce o practică își afirmă deosebirile în credință.

Lipsită aproape total de credincioși, conducerea acelei Biserici Ortodoxe autocefale, se grăbește să răspundă pozitiv unei oferte a papei în acest sens (*Episkepsis*, nr. 26 și 28/1971), întrucît nu mai cunoaște experiența răspunderii față de masele de credincioși și nu-și dă seama că printr-o astfel de intercomuniune euharistică, făcîndu-le indiferente față de respingerea primatului papal, le-ar arunca sub jugul primatului papal, sau în unitarism și dezbateri.

S-ar părea că o apropiere mai mare există de pe acum între Biserica Ortodoxă și Vechii Catolici. Dar în orice caz înainte de a se semna o declarație comună despre unitatea deplină în credință între Biserica Ortodoxă și cea Vechi Catolică, nu se poate realiza comuniunea euharistică nici cu ea. Căci Biserica Ortodoxă n-a căpătat încă siguranța despre identitatea concepției despre Biserică și despre Euharistia a Vechiilor Catolici cu concepția ortodoxă.

În ce privește Vechile Biserici Orientale, o seamă de teologi ai ambelor părți au ajuns, în mai multe consultații neoficiale, la concluzia că nu există o deosebire esențială între ele, nici în hristologie, nici în celelalte puncte de credință. De asemenea au remarcat identitatea profundă a spiritualității și a concepției lor despre Taine și despre Biserică. Declarații asemănătoare au făcut și unii conducători sau reprezentanți oficiali ai acestor Biserici. Credem totuși că înainte de a se semna de către sinoadele locale ale ambelor familii de Biserici o declarație oficială despre identitatea credinței lor, nu e bine să se ia de către nici o Biserică Ortodoxă autocefală o decizie cu privire la intercomuniunea parțială în Taine. Chiar atunci, înainte de a se realiza un acord și în privința numărului sinoadelor ecumenice, nu se poate admite decît o intercomuniune parțială, pentru unele situații cu totul excepționale. E singurul caz în care socotim că se poate admite o comuniune parțială, sau un fel de interco-

munione limitată, dat fiind că se va fi ajuns la o unitate de credință, cele două familii de Biserică rămânând însă deosebite în privința recunoașterii numărului sinoadelor ecumenice, care comportă încă o anumită deosebire eclesiologică.

Din accentul pe care-l pune Biserica Ortodoxă pe unitatea în credința ortodoxă al celor ce pot primi Tainele ei, inclusiv Euharistia, ar putea conchide cineva că în concepția Ortodoxiei, Biserica se întinde dincolo de frontierele ei văzute, ca și în concepția romano-catolică. Diferența ar fi numai că în concepția ortodoxă Biserica nu s-ar întinde dincolo de frontierele văzute printr-un drept al Bisericii asupra celor ce primesc Tainele care sînt ale ei, ci prin identitatea în credință a celor ce sînt dincolo de frontierele ei văzute cu membrii ei. Deci în acest caz, duhovnicul care constată această credință la creștinii care exterior aparțin altor Bisericii, i-ar putea admite la Sfînta Împărtășanie. Aceasta ar putea-o face cu atît mai mult în cazurile cînd anumite motive ar împiedica pe acei creștini să vină formal în sinul Bisericii Ortodoxe. Ca un motiv demn de luat în seamă ar putea fi considerată dorința aceloră de a promova, în condițiile deosebit de favorabile ale tendinței contemporane a creștinilor spre unitate, mișcarea spre Ortodoxie în sinul formațiilor creștine din care fac parte în mod formal. Acești creștini ar putea fi tratați deci ca un fel de cripto-ortodocși și ca lucrători pentru Ortodoxie în afara frontierelor văzute ale Ortodoxiei.

Argumentele pentru acordarea Euharistiei unor asemenea creștini din afara Bisericii Ortodoxe sînt ispititoare. Dar ele au în vedere cazuri anevoie de aflat în realitate, cazuri construite oarecum cu imaginația. Căci socotim că e aproape imposibil să se găsească creștini în această situație pînă ce se mențin ca membri vizibili în Biserica lor. Cu să fie într-adevăr ortodocși, ei ar trebui să nu mai mărturisească nici în ascuns nici vizibil vreo învățătură de credință prin care Biserica căreia îi aparțin vizibil se deosebește de învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe; apoi ar trebui să nu mai primească Tainele și Euharistia de la Biserica lor, ci totdeauna numai de la preotul ortodox, pentru a nu se menține într-o stare de intercomuniune, pentru a nu ieși uneori din Biserica Ortodoxă, ca unitate adînc înrădăcinată în Hristos. Căci Biserica, în concepția ortodoxă, deși e intim articulată în Hristos, deci cu rădăcinile în planul nevăzut, totuși e și văzută prin Tainele și prin mărturisirea ei de credință. Deci și credincioșii ei îi aparțin nu numai în planul nevăzut, ci și în cel văzut.

În mod special acei creștini ar trebui ca, o dată cu Euharistia de la preotul ortodox, mai precis înainte ea, să primească și iertarea păcatelor de la el în Taina Mărturisirii, adică să se supună aprecierii lui dacă sînt apți să primească Sfînta Împărtășanie. Aceasta înseamnă că credincioșii altor Biserici care doresc să se împărtășească în Biserica Ortodoxă trebuie să se supună jurisdicției preotului ortodox în ce privește credința și viața lor, sau jurisdicției Bisericii Ortodoxe. Aceasta înseamnă să primească iertarea păcatelor de la Biserica Ortodoxă sau de la Dumnezeu prin Biserica Ortodoxă. De aceea între întrebările ce i le pune preotul este și aceea dacă crede că Biserica Ortodoxă este singura Biserică adevărată.

Aceasta înseamnă că apartenența la Biserica Ortodoxă nu e un fapt pur interior pur subiectiv, deși faptul interior nu poate lipsi, ci e decisiv și fundamental. Apartenența la Biserica Ortodoxă avînd rădăcinile în unirea interioară cu Hristos, are o manifestare exterioră, care comportă și o anumită jurisdicție. În felul acesta, primirea Sfîntei Împărtășanii de la preotul ortodox are o implicare eclesiologică, neputîndu-se despărți de apartenența interior-exterioră la Biserica Ortodoxă. Desigur, aceasta nu e numai o apartenență juridică. Juridicul e subordonat sacramentalului, nu invers ca în Biserica Romano-Catolică. Căci funcția jurisdicțională se exercită în interiorul sa-

cramentului și în vederea sacramentului; el face parte constitutivă din sacrament, nu se constituie ca un domeniu aparte și nu scoate viața credinciosului din sacramental, ci o promovează în sacramental. Căci jurisdicționalul duce la iertarea păcatelor și la Sfânta împărtășanie, ba prin el se acordă iertarea păcatelor și se promovează vindecarea de ele când credinciosul se supune normelor Bisericii. E un jurisdicțional sui-generis, preocupat de condițiile menținerii și promovării vieții creștine în sacramental, Jurisdicționalul se îmbină cu acțiunea harului. Absolvă preotul și curățește harul. Prin jurisdicțional și prin har se apreciază și se realizează «vrednicia» credinciosului pentru primirea harului Tainelor, se ajută sinergia lui cu harul, dat fiind că harul nu lucrează fără colaborarea creștinului, nu exercită lucrarea lui asupra ființei noastre ca asupra unui obiect pasiv. Dar acest jurisdicțional care premergo sau se îmbină cu acțiunea harului se exercită prin preotul Bisericii, deci prin Biserică.

3. Precum am văzut, indisolubila legătură între unitatea în credința ortodoxă, între Biserică ca unitate profundă în Hristos și între comuniunea sacramentală și, în speță, euharistică se împotrivesc conceptului și practicii intercomuniunii, sau teindinței după o comuniune între corpuri eclesiale neidentice. Căci conceptul și practica intercomuniunii rupe această legătură în bucăți și prin aceasta fărâmițează viața creștină și relativizează valorile ei.

Vom încerca acum să evidențiem mai explicit această legătură și sensul ei, la lumina tradiției și a experienței membrilor Bisericii Ortodoxe. Încă în *Constituțiile Apostolice* se afirmă cu insistență această legătură. «Dacă cineva — se spune în ele — se va împărtăși fără să fie inițiat (bolezat, după acceptarea credinței depline a Bisericii, n.n.), amăgindu-se pe sine, judecată sie-și mâinecă; că neavînd credința în Hristos, de cele ce nu era permis s-a împărtășit spre pedeapsa lui» (Libr. VII, cap. 25; P.G. I, col. 1017). După tradiția străveche a creștinismului, înaintea Botezului ca și înaintea prefacerii euharistice se face o mărturisire a credinței, iar duhovnicul cercetează pe penitent în Taina Mărturisirii, ca o condiție a iertării păcatelor, întii de toate despre credința lui.

Legătura strînsă dintre comuniunea euharistică, comuniunea în credință și comuniunea ecleziologică, se arată după *Constituțiile Apostolice*, în faptul că unitatea în credință menține unitatea Bisericii ca trupul lui Hristos, iar între acest trup extins al lui Hristos și trupul personal al lui Hristos nu se poate face în realitatea concretă nici o separație. Cei ce se deosebesc în credință sfîșie trupul lui Hristos în ambele sensuri. Am zice că trupul lui Hristos, sau Biserica, se zidește în mod sinergic, prin unitatea credinței membrilor ei și prin trupul personal al lui Hristos, puterea venind de la trupul personal al lui Hristos, dar această putere manifestîndu-se și în unitatea de credință a membrilor Bisericii. Trupul lui Hristos și unitatea de credință a membrilor Bisericii, efortul credinței și gîndirii lor spre Hristos ca centru, sînt inseparabile, formînd trupul extins al lui Hristos, Biserica. Legătura indisolubilă, coexistența și interferența dinamică a lui Hristos, a credinței comune și a Bisericii se trăiește, se actualizează și se accentuează cu o intensitate deosebită în timpul adunării unei comunități ortodoxe la rugăciuni comune în biserică și mai ales în cursul liturghiei. În-suși faptul, că prefacerea euharistică are loc în timpul și în cadrul adunării unei comunități a credincioșilor ortocodși, arată că Euharistia este o taină a Bisericii, nu una individuală, sau intercreștină. Credincioșii trebuie să mărturisească și să laude pe Dumnezeu într-un gînd, pe baza credinței lor comune, pentru că altfel sînt păgubiți alit Hristos cit și Biserica, pentru că trupul personal al lui Hristos nu-și poate manifesta eficacitatea în întărirea unității trupului Său tainic, sau a unității credin-

cioșilor în El și întreolaltă prin credința și dragostea lor comună. «Precum firile ceresti ale puterilor netrupesci slăvesc toate pe Dumnezeu în mod simfonic, așa și pe pământ toți credincioșii cu o gură și cu o simțire, slăvesc pe singurul Dumnezeu pe cel unul și adevărat, prin Hristos cel unul născut. Voința Lui este să-l laudăm pe El cu o voce și să ne închinăm Lui în armonie. Căci aceasta este voia lui Hristos, ca să fie mulți cei ce se mințuiesc în El, dar aceștia să nu-l aducă vreo pagubă Lui; nici să micșoreze Biserica, sau să-i împulină numărul, prin despărțirea vreunui suflet de om de la voi» (Libr. II, cap. 46; P. G., 723).

După aceste laude și închinări omofonice și simfonice, care exprimă credința adevărată în Hristos și în opera Lui mințuitoare, «se săvârșește jertfa, toți credincioșii rugându-se în liniște», deci adâncind unitatea lor în credință și în Hristos, ca bază a unității trupului tainic al lui Hristos, pentru a se deschide lucrării unificatoare a trupului Lui personal coborât între ei, pe altar. În această dispoziție de unitate se împărtășesc cu trupul unificator al Domnului, sau trupul tainic se unește cu trupul personal al lui Hristos, pentru ca unitatea să devină și mai mare. «Dar să se păzească ușile, că să nu intre vreun necredincios, sau nebotizat, iar dacă va veni vreun frate sau vreo soră din altă parohie, aducând cărți de recomandare, diaconul să cerceteze cele cu privire la ei, dacă sînt credincioși, sau slujitori ai Bisericii, dacă nu cumva sînt înținați de vreo erezie» (Op. cit., libr. II, P.G., cit., 739—740).

Adunarea frecventă a credincioșilor la rugăciunea și doxologia comună în Biserică, deci manifestarea frecventă a unității credinței în laude și rugăciuni comune, prin auzirea comună a cuvintului credinței, este o condiție pentru menținerea nestăbilă și neștirbită a unității Bisericii, pentru rămânerea fiecărui credincios în trupul tainic și în legătură întinmă cu trupul personal al lui Hristos. «Poruncește, episcopi, și îndeamnă poporul credincios să frecventeze biserica în dimineața și seara fiecărei zile și să nu lipsească niciodată, ci să se adune neîncetat și să nu cunțească trupul lui Hristos de un mădular... Nu lipsii pe Mîntuitorul Hristos de mădularele Lui, nici nu împărțiți trupul Lui, nici nu risipiți mădularele Lui... Mai ales în ziua sîmbetei și a învierii, dumineca, răspundeți cu mai multă sirguintă, înălțînd laudă lui Dumnezeu, Celui ce a făcut toate prin Iisus și L-a trimis pe El la noi și a îngăduit să pătimească și L-a înviat din morți. Căci ce va răspunde lui Dumnezeu cel ce nu se adună în această zi să audă cuvîntul mîntuitor?» (Op. cit., cap. 59; P.G. I, col. 743—744).

Credința în Hristos nu e nici numai o dispoziție afectivă, față de un chip indefinit al Lui, dar nici numai o sumă de propoziții de sine existente, detașate de Hristos, ca un sistem ideologic valoros prin el însuși. Credința în Hristos e alinierea la chipul lui Hristos determinat prin tot conținutul persoanei și operei sale mințuitoare. Propozițiile credinței revelate redau acest chip determinat al lui Hristos, toate premisele și motivele trîmterii și venirii Lui în lume, toate actele Lui mințuitoare și efectele acestei opere, care explicitează și luminează aspectele și puterile persoanei Lui față de noi. De aceea, credincioșii trebuie să mediteze și se simt îndemnați să mediteze continuu la conținutul nesfîrșit de bogat al persoanei și operei Lui, să-și încălzească continuu iubirea și uimirea față de El prin această meditație și prin auzirea cuvîntului despre El, fruct și el al unei asemenea meditații. Propozițiile credinței, meditațiile la ele, cuvintele ce le aud despre Hristos, nu le consideră credinciosul numai ca niște propoziții teoretice, interesante ca idei, sau ca o sumă de cunoștințe despre ceea ce cred alții, ci și le însușește cu convingerea că ele exprimă realitatea persoanei mințuitoare a lui Hristos și cu iubirea care se naște din ele în sine față de El pentru tot ce a făcut și face continuu pentru noi. Ele sînt primite cu convingerea că

credința în ele înseamnă credința în Hristos și în opera Lui mintuitoare, și că nu există alt mod prin care Hristos, unicul Mintuitor, să-și poată face eficace în noi lucrarea Lui mintuitoare, în afara credinței în El; că nu există alt mod de deschidere liberă a credinciosului la lucrarea lui Hristos în sine, în afara credinței ferme în integritatea persoanei și operei Lui, în comunitate cu ceilalți, în comunitatea Bisericii. Sfântul Maxim Mărturisitorul consideră că în credință se unifică și se actualizează toate puterile sufletului, pentru că prin credință el se referă la Dumnezeu și se odihnește în Dumnezeu, supremul principiu unificator⁴.

Prin propozițiile credinței se întipărește în noi chipul persoanei lui Hristos și ele ne fac să așteptăm cu dor înfăptuirea cu El. Credința simte trebuința de a se desăvârși, satisface și verifică deplin într-un act de unire al minții noastre totale cu Hristos. Și prin însuși faptul că credem că această trebuință poate fi satisfăcută, vedem că credem în deplinătatea iubirii lui Hristos față de noi, admitând că El însuși vrea să meargă până la capăt în dragostea Lui față de noi, în voința de a ni se dăruia cu totul și de a face deplin efectiv lucrarea Lui mintuitoare, lucrarea dragostei sale desăvârșite, în noi. Dar această trebuință spre deplinătatea unirii cu Hristos, inclusă în însăși credința noastră în El, arată că El însuși e lucrător în credința noastră, că El însuși sădește în ea dorul unirii depline cu El, pentru că vrea să ne deschidem acestei uniri pe care El însuși o urmărește. În acest sens împărtășania euharistică de Hristos e implicată în credința noastră în Hristos. În acest sens chipul lui Hristos întipărit în noi prin credința în El anticipează venirea Lui deplină în noi și prefacerea noastră deplină după chipul Lui.

Venind prin Euharistie în noi, Hristos împlinește pe de o parte dorul nostru de unire cu El, întretinut în noi tot de El prin credința în El, pe de altă confirmă și desăvârșește în noi chipul Lui imprimat în noi prin credință, umplându-ne de persoana Lui, de care eram plini de dor prin așteptare, dar și prin o putere iradiată din persoana Lui însăși, care ne făcea să fim alinați la ea prin credință, care ne ținea legați de ea prin credință.

Unirea cu Hristos în Euharistie are loc după o slăbuitoare meditație comună a credincioșilor la El, după încălzirea dragostei față de El prin cântări, prin citiri din cuvintele Lui din Scriptură, prin mărturisiri ale credinței noastre în El, prin predică ce pune în evidență noi aspecte ale dragostei Lui față de noi, după o supremă întărire a unității credincioșilor între ei și cu Hristos în căldura cântării și laudei comune a Lui. În sufletele astfel înmuiate și ieșite din starea de separație între ele și între ele și Hristos, devenite într-o mai mare măsură un trup unic al lui Hristos și purtând mai clar imprimat în ele chipul Lui, ca un chip comun întipărit pe unitatea lor, Hristos care vine ca în ale Sale se întipărește prin împărtășire cu mult mai adânc.

4. Sf. Maxim Mărturisitorul exprimă acest caracter trăit al credinței și orientarea ei spre Dumnezeu în felul următor: «Spunea că cumințenia este potența rațiunii, sau că rațiunea este cumințenia în potență. Iar făptuirea este exercițiul rațiunii și virtueta este actul ei. Iar credința este stabilitatea interioară și imutabilă a cumințeniei, a făptuirii și a virtuții, sau a potenței, a exercițiului și a actului, al cărei ultim capăt este binele, în care ajungând mișcarea rațiunii se oprește. Căci Dumnezeu este binele, în care își găsește sfârșitul toată puterea a toată rațiunea» (*Mistagogia*, P. G. XCI, 677). Dar rațiunea are drept cauză mintea. «Astfel devenind sufletul unitar și adunându-se în sine și în Dumnezeu, rațiunea nu se va mai împărți în multe prin cugetări subtile, având capul încoronat de primul și singurul și unicul Logos și Dumnezeu, în care într-o simplitate de neceutat subsistă și sînt toate rațiunile lucrurilor în mod unitar ca în Creatorul și Făcătorul tuturor» (*Ibidem*, col. 681).

Aşa se realizează postulatul exprimat întâi de Sfântul Apostol Pavel (Gal. IV, 19) și după el de Părinții bisericești cu privire la imprimarea chipului lui Hristos în credincioși, cu privire la ridicarea lor la treapta de purtători ai chipului lui Hristos, devenit chip comun al lor, chip comun al Bisericii. «Alergați împreună la biserica Domnului — se spune în *Constituțiile Apostolice* (libr. II, cap. 61; P.G. cit. col. 749) — pe care și-a cîștigat-o cu scump singele lui Hristos (Fapte XX, 28), cel iubit, întâiul născut al întregii zidiri (Col. 1, 15). Căci aceasta este fiica Celui Prea Înalt, care V-a născut prin Cuvîntul harului și a imprimat în voi chipul lui Hristos, căruia făcîndu-Vă părtași, îi deveniți mădulare sfinte și alese, neavînd vre-o pată sau zăbircitură sau ceva, din acestea, ci desăvîrșiți în credință sînteți sfinți și fără prihană întru El, după chipul lui Dumnezeu celui ce v-a zidit».

Sfîntul Maxim Mărturisitorul descrie în *Mystagogia* sa tocmai această treptată înaintare a credincioșilor în unitatea spirituală a lor cu Hristos și întreolaltă, înaintare care culminează în comuniunea euharistică, înaintare de la purtarea comună a chipului lui Hristos, prin atîntirea comună a cugetelor la persoana și opera Lui, la primirea reală și ființială a Lui în ființa lor. «Dar mărturisirea «Unul Sfînt» și celelalte de la sfîrșitul sfîntei lucrări de taină, rostită de toți credincioșii prezenți, indică adunarea și unirea celor ce s-au desăvîrșit în mod tainic și înțelept conform cu Dumnezeu, adunare și unire ce va avea loc în veacul nestricăcios al celor inteligibile, în care privind lumina slavei nevăzute și mai presus de cuvînt, vor deveni și ei, împreună cu puterile de sus, purtători ai fericitei purități. După această mărturisire, ca sfîrșit al tuturor, are loc împărțirea de Taină, care preface conform cu ea și, după har și participare, asemenea binelui cauzator, pe cei ce se împărțesc cu vrednicie, nerămînid întru nimic lipsiți de el, după cît ne este nouă cu puțință. Astfel vor putea să fie și să se numească și ei prin lucrare (*θεοει*) și prin har dumnezei, pentru Dumnezeuul întreg care i-a umplut pe ei în întregime și n-a lăsat în ei nimic gol de prezența Lui» (*Mystagogia*, cap. 21; P.G., 91, col. 696—697).

Insistînd asupra unității în credință sau în cunoașterea din credință pentru realizarea unității euharistice în Hristos, Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune: «Îndemnul dat tuturor pentru sărătarea generală, prefigurează acordul, consimțirea și identitatea în rațiune, prin credință și iubire, a tuturor întreolaltă, care va avea loc în vremea descoperirii bunurilor viitoare negrăite, prin care cei vrednici sînt primiți în înlimitatea Cuvîntului și a lui Dumnezeu. Căci gura e simbolul cuvîntului prin care, în mod principal, toți cei ce s-au împărțit de cuvînt, ca cuvîntători, se sădesc în toți și în primul și singurul Cuvînt și cauză a tot cuvîntul» (*Op. cit.*, cap. 17; P. G. cit., col. 695—696). Sărutîndu-se, toți devin o gură, sau un cuvînt, unit cu Cuvîntul, iar ceea ce-i unește într-un cuvînt și într-o rațiune este iubirea întreolaltă și fața de Cuvîntul și Rațiunea din care sînt ei ca cuvînt și rațiune.

Propriu-zis însuși Cuvîntul dumnezeiesc îi ridică pe credincioși, prin cuvintele și citirile din liturghie, ca tot atîtea manifestări ale unicului Cuvînt care este El, la unitatea credinței, la acordul în cuvinte și gînduri, și la comuniunea euharistică cu Sine, ca Subiect și izvor concret al tuturor acestor cuvinte și gînduri. «După aceasta (după citirea Evangheliei), venind la ei Cuvîntul ca arhierul contemplăției cunoaștoare, le atrage cugetul de la trupul lor, ca de la o lume sensibilă; și înălțînd gîndurile lor ce tind spre pămînt și atrăgîndu-i de la raționamente și lucruri spre vederea celor inteligibile, prin închiderea ușilor și prin intrarea Sfîntelor Taine, îi învață cele negrăite după ce și-au închis simțurile și au ajuns în afara trupului și a lumii și nu-i mai aduc Lui, în schimbul multiplei Lui binefaceri față de ei, decît mărturisirea

recunoșcătoare a mulțumirii pentru mintuirea de care le-a făcut parte. Apoi punându-i în numărul ingerilor prin imnul trisaghion și dăruindu-le aceeași cunoaștere a teologiei sfințitoare ca și ingerilor, îi aduce lui Dumnezeu și Tatăl, înfiindu-i în Duh prin rugăciunea prin care s-au învrednicit acum să cheme pe Dumnezeu, Tatăl, și apoi iarăși ajutându-i să treacă peste toate rațiunile celor create, îi duce spre monada necunoscută, prin «Unul Sfânt» și cele următoare unindu-i prin har și făcându-i prin participarea după pulintă asemenea identității celei neimpărțite» (*Op. cit.*; P.G. cit., col. 692).

De la cunoștința prin credință a lui Hristos, care nu e lipsită de o anumită prezentă prin putere a lui Hristos, la comuniunea euharistică cu El, care nu e lipsită de o profundă spiritualitate, e intrucilva mai mult o gradatie de prezență și de unire cu Hristos. «Precum înainte de venirea văzută și în trup, Cuvîntul lui Dumnezeu venea spiritual la Patriarhi și Prooroci, preinchipuind tainele venirii Lui» (Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostico* II, 28), așa învățătura Lui din Evangheliile preinchipuie venirea Lui în Euharistică, fiind și ea o venire a lui Hristos la cei ce cred în elc.

La unitatea deplină cu Hristos și în Hristos prin Euharistică nu se ajunge însă decît dacă, odată cu depășirea orgoliului opiniilor individuale, se depășește și egoismul manifestat în satisfacerea poftelor și intereselor trecătoare. Înaintarea în unitatea credinței implică și un efort ascetic. Sfîntul Ioan Gură de Aur insistă asupra amîndurora, dar mai ales asupra necesității efortului de depășire a egoismului manifestat în plăceri și interese trecătoare: luda s-a împărțit și ieșind l-a vîndut pe Iisus, zice el. Din aceasta «să înveli că mai ales pe cei ce se împărțesc de Taine cu nevrednicie îi asaltează diavolul. Aceștia își atrag o mal mare osîndă... Căci precum hrana trupească, cînd intră în stomacuri avînd sucuri rele, mărește boala, așa și hrana spirituală, dacă e luată de cineva cu nevrednicie, adaugă aceluia o mai mare osîndă. Deci nimenea să nu aibă gînduri rele înăuntrul lui, ci să ne curățim inima noastră». «Hristos a pălîmit de bunăvoie, ca să surpe peretele din mijloc al despărțiturii și să unească cele de jos cu cele de sus, ca să le facă pe tînc, dușman și adversar fiind, partener de comuniune cu ingerii. Și Hristos și-a dat sufletul Lui pentru tînc. Iar tu rămîi în dușmănie față de cel împreună rob cu tînc. Cum vei putea pași deci spre masa păcii?» (*Hom. M. Eic τὸ θεῖον καὶ μυστικὴν δειπνον τοῦ εὐαγγέλιου*). La Jean Barcille, *Ocuvres complètes de Saint Jean Chrysostome*, tome III, p. 654).

Urmările defavorabile ce și le atrag cei ce se împărțesc cu nevrednicie de Domnul se datoresc, fără îndoială, faptului că aceștia în loc să-și fi lăsat imprimată, prin credința adevărată la Hristos și prin lepădarea orgoliului și poftelor egoiste, ființa de chipul Lui, pentru a se pune în momentul împărțisirii de El în acord cu persoana lui Hristos, se găsesc într-un dezacord cu El, într-o divergență profundă și activă cu El; dar și într-o divergență activă cu ceilalți care se împărțesc de Hristos împreună cu El. Ei continuă să-și afirme opiniile lor contrare celor care redau exact și integral persoana și voința lui Hristos, lucrînd contra intențiilor Lui mintuitoare; ei continuă să-și ființa lor într-o stare neconformă purității trupului lui Hristos și în opoziție cu lucrarea acestei purități în ei. Chipul lor se menține într-o contradicție activă cu chipul lui Hristos, opunîndu-se lucrării acestuia în ei, și deci acesta nu se poate imprima în ființa lor pentru că ei n-au întreprins pașii necesari pentru a se pregăti pentru acordul activ cu chipul lui Hristos, ba dimpotrivă au făcut totul pentru ca să se afle într-o opoziție cu acest chip și cu lucrarea lui în ei. Ei și-au imprimat în ființa lor, prin credința lor neconformă cu chipul lui Hristos, un chip necorespunzător cu Hristos cel întreg, autentic și deplin eficace și caută să adapteze

pe Hristos primit în Euharistie cu acest chip greșit și știrbit ce și l-au imprimat în ei. Chipul adevărat al lui Hristos, sau chipul Lui împărțit prin Euharistia ortodoxă, care are puterea prezenței reale a lui Hristos, nu se lasă însă îngustat sau alterat de ei. De aci războiul ce se produce între ei și Hristos și divergența ce devine tot mai vădită și mai acută dintre ei și credincioșii ortodocși, dacă nu au intenția de a deveni una în credința cu aceștia.

Fortinând adunarea lor euharistică în Hristos cu membrii Bisericii, în mod exterior, fără să fi mers prin credință și prin eforturi de purificare în direcția lui Hristos și a aceloră, produc prin rămânerea lor la opinii și în orientări morale divergente, un război în trupul lui Hristos care își repercutează urmările cele mai grave în primul rând asupra lor, căci se simt împinși să-și accentueze în fața aceloră, care reprezintă majoritatea, opiniile și orientările lor contrare chipului adevărat al lui Hristos, așa cum îl văd și-l trăiesc aceia.

Ei rămân neasimilați ba chiar își accentuează neasimilarea lor cu Hristos și cu Biserica, ca unitate adică în Hristos, prin prezența Lui în ea și prin conformarea ei cu El prin credința integrală în tot ce înseamnă El și prin asemănarea ei spirituală cu El.

Modelarea noastră după chipul lui Hristos prin credința adevărată în El sau prin credința în Hristos, cel adevărat și prin viața conformă cu acest chip adevărat al Lui, își are baza pe de o parte în relația propozițiilor de credință cu persoana lui Hristos, pe de altă parte în puterea de modificare ce o exercită asemenea propozițiilor, când sînt crezute ca reprezentînd persoana lui Hristos, asupra ființei celui ce crede.

Crezînd în Hristos, nu putem să nu spunem cine este Hristos în care credem și nu putem face abstracție de faptul că El a lucrat și lucrează într-un anumit mod asupra noastră. Sau nu am putea crede în El, dacă nu am ști în mod determinat cine este El, dacă nu am admite că El este viu și lucrător în modul descris prin toate propozițiile de credință, prin toate cuvintele rostite de El însuși și de Apostolii Săi. A nu crede toate propozițiile de credință ale Revelației înseamnă a nu crede în persoana integrală, de nesfîrșită bogăție și putere a lui Hristos și în opera Lui integrală descrisă prin toate acele propoziții; înseamnă a recunoaște numai o parte din Hristos, a-L sîrăci în puterea și bogăția Lui, a admite un Hristos parțial și deci a ne deschide numai unei lucrări parțiale a Lui în noi. Numai cine recunoaște pe Hristos întreg și lucrarea Lui întregă, se deschide întreg lui Hristos, pentru a se uni întreg cu Hristos. Și numai cel ce lînd întreg spre unirea cu Hristos, se vor uni întreg și întregolaltă. Iar tendința aceasta este necesară pentru realizarea unității desăvîrșite în viața viitoare. Cei ce rămîn în afirmarea punctelor lor parțiale sau diferite de credință nu se pregătesc spre unirea lor eshatologică cu Hristos și întregolaltă.

Dar dacă credința în Hristos întreg e o deschidere pentru primirea întregului Hristos de către credincios, ea este o mișcare spre deplinătatea comunității prin unirea Lui trupească cu noi. Astfel acceptînd Euharistia cu credința prezenței corporale a lui Hristos în ea, răspundem cu credința și cu ființa noastră întregă iubirii și lucrării întregi a lui Hristos față de noi. Primirea Euharistiei de către noi reprezintă numai în condiția credinței în Hristos întreg cu întreaga noastră ființă, culminarea într-un act a întregii noastre credințe în Hristos, sau în iubirea și lucrarea Lui mintuitoare integrală față de noi.

De aceea cei ce se împărțășește mărturisește moartea Domnului pînă la venirea Lui întru slavă (1 Cor. XI, 26). Împărțășirea de Hristos e mărturisirea prin act a întregii sale credințe în Hristos și în opera Lui mintuitoare continuă, căci mîncarea

trupului Lui înseamnă credința în puterea vivificatoare a trupului Lui și în continuarea iubirii Lui integrale față de noi; ea înseamnă credința că acest trup a înviat și că prin El Hristos își manifestă iubirea Lui integrală față de noi, precum și credința că și noi vom învia prin acest trup, întru cât răspundem iubirii integrate a lui Hristos cu credința și iubirea noastră integrală prin acceptarea împărtășirii de El spre învierea noastră.

De aceea în liturghie s-a introdus înainte de prefacerea darurilor și de împărtășire rostirea Crezului niceo-constantinopolitan, care — pe scurt — cuprinde toată credința, așa cum înainte de Botez se rostește în numele celui ce se va boteza același Crez. Și mai explicit se mărturisește credința în opera mîntuitoare a lui Hristos în rugăciunile citite de preot înainte și după prefacere, sau în rugăciunile rostite de credincioși după preot înaintea împărtășirii sale. Aceste rugăciuni, care sînt o adevărată mărturisire de credință, sînt și mai extinse în liturghiile mai vechi. Astfel liturghia este nu numai o slujbă a prefacerii și a împărtășirii (Kommunionsdienst), ci și a unei insistente și extinse mărturisiri comune de credință, o manifestare a comuniunii de credință ca bază a comununii euharistice. Cum vor putea fi prinți membrii altor Biserici la comununea euharistică, fără încadrarea lor în această comuniune de credință?

Cum vor putea primi Euharistia ca o peceltuire a credinței integrale în Hristos cei ce nu au mărturisit și nu mărturisesc, împreună cu membrii Bisericii Ortodoxe, credința integrală în El?

Nicolae Cabasila spune: «Toată iconomia lui Hristos este înscrisă prin săvîrșirea Euharistiei în pline, ca într-un tablou». Este înscrisă și mărturisită de comunitatea în numele căreia o săvîrșește preotul. «Căci îl vedem pe Hristos — continuă Nicolae Cabasila — ca prunc, ca într-un tip; îl vedem dus la moarte, răstignit și străpuns în coastă. Apoi vedem și plinea însăși prefăcută în acel preasfînt trup, care a suportat toate acestea și a înviat și a fost înălțat și s-a așezat de-a dreapta Tatălui. De aceea și sfîrșitul tuturor acestora înseamnă toate acestea, ca introducerea în Taină să fie completă, adăugîndu-se rezultatul întregii realități și iconomii. Și care este rodul și rezultatul patimilor lui Hristos, al cuvintelor și faptelor Lui? Dacă le privește cineva pe acestea în legătură cu noi, rezultatul nu e altceva decît venirea Sfîntului Duh în Biserică» (*Liturgie Expositio*; P.G. 150, col. 435 A).

Vor crede membrii Bisericii Romano-Catolice care vor să primească împărtășirea ortodoxă că Duhul Sfînt coboară desăvîrșit în Biserică Ortodoxă și numai în ea? Dar atunci ce părere vor mai avea despre Biserică Romano-Catolică? Sau cum se vor împărtăși membrii Bisericii Ortodoxe în Biserică Romano-Catolică, cînd în ea nu se face invocarea Duhului Sfînt peste daruri pentru prefacerea lor, cînd mărturisirea credinței este redusă considerabil, cînd Biserică devine din realitate plină de Duhul Sfînt și profund ancorată în Hristos, mai mult o organizație juridică de suprafață, avînd ca fundament al unității și ca legătură între episcopii și membrii ei pe papa?

În ce privește pe protestanți, nu caută mulți dintre ei să ne convingă că ei rămîn numai la credință fără să treacă la realitatea împărtășirii de Hristos ca o peceltuire a credinței, fără să treacă la rodul iconomiei pămîntești a lui Hristos, comunicat prin Duhul Sfînt? Nu susțin ei că Hristos nu se comunică întreg și real prin Duhul Sfînt celor ce cred, de unde rezultă că Hristos nu duce pînă la capăt iubirea Lui față de oameni comunicîndu-se lor în toată existența Lui, adică prin trup, ci numai în mod spiritual și subiectiv, sau nici măcar în modul acesta? Nu înseamnă aceasta că, după ei, Duhul Sfînt e neputincios să ne aducă pe Hristos în mod real și în întregime, ci ne procură numai o oarecare legătură prin simțire și de la distanță cu Hris-

tos? Nu înseamnă aceasta că realitatea trupului și a cosmosului rămâne în afara lucrării Duhului Sfânt și că deci împărtășirea ca act vizibil rămâne un simplu simbol al unei simliri subiective, care nu scoate pe credincioși din închisoarea lor subiectivă, de unde rezultă că împărtășirea nu realizează o adevărată comuniune, ci numai o manifestare simbolică a dorinței de comuniune?

După învățătura ortodoxă, Hristos ni se dăruiește în Euharistie într-un mod real, deși în măsura în care I ne dăruim noi prin credință. Dacă avem credința în El întreg, ni se dăruiește întreg, dar în gradul de adâncime și de eficacitate, care corespunde gradului de intensitate a credinței noastre. Membrii Bisericii, deși au credința în Hristos întreg, se află în ce privește intensitatea credinței pe diferite trepte. Și pe orice treaptă de credință ne-am afla, conștiința ne îndeamnă să spunem: «Cred, Doamne, ajută necredinței mele» (Marcu IX, 24). Totdeauna sintem într-un efort spre mai multă credință; totdeauna sint posibile trepte mai înaintate în credință. Dar ceea ce este absolut necesar este ca să voim să credem, sau să fim angajați în mod real în efortul de a crede tot mai intens tot ce ne învață Evanghelia și Tradiția păstrată în Biserica de la început.

Nicolae Cabasila, comentind cuvintele «Sfintele Sfinților», declară că credincioșii sînt sfinți prin voința lor de a rămîne în Biserică, hrănită de trupul sfînt al Domnului, silindu-se să ajungă la o sfințenie tot mai mare, chiar dacă nu sînt la capătul desăvîrșirii, sau sînt foarte departe de ea. Același lucru se poate spune și în privința intensității credinței, dat fiind că gradul sfințeniei stă în proporție cu intensitatea credinței. «Cele sfinte sînt permise numai sfinților. Iar sfinți nu sînt numiți aci numai cei desăvîrșiți în virtute, ci toți cei ce se străduiesc spre aceea desăvîrșire, dar încă nu o au» (*Liturgiae Expositio*; P.G. cit., col. 448).

Iar Sfîntul Maxim Mărturisitorul descrie primirea aceluiași Hristos, dar în grade diferite de intensitate, sau la nivele tot mai profunde și mai intime, conform cu dorul cu care este alintit fiecare prin credință spre El, în următorul mod: «Căci pururea Cuvîntul lui Dumnezeu, care a traversat cerurile și a ajuns mai presus de toate cerurile, mută pe cei ce-L urmează prin contemplație și făptuire de la cele mai mici la cele mai mari și de la acestea iarăși la cele și mai înalte decît ele, și simplu vorbind nu voi avea timp să descriu urcușurile și descoperirile legate de trecerea de la o stare la alta pînă ce fiecare va primi la locul său propriu îndumnezeirea. Deci, cunoscînd amîntitul dor natural ce-l avem pentru Dumnezeu, acest mare dascăl ne îndeamnă pe toți, prin învățătura lui, spre mîncarea duhovnicească a Mielului înjunghiat pentru noi, dar ne cere să păzim cu grijă și cuvîntă armonia nesfîrșită și neamestocată a mădulelor Lui, ca să nu fim osîndiți ca unii ce am rupt și sfîrtecat armonia bine rînduită a trupului dumnezeiesc sau am mîncat cărnurile Mielului cu cutezanță, întinzîndu-ne la ceea ce e dincolo de puterea noastră, sau fără sfințenie, în afara puterii noastre. Ci fiecare să se împărtășească de Cuvîntul, după puterea și treapta lui și după harul ce i s-a dat, potrivit cu semnificația fiecărui mădular» (*Ambligua*; P.G. 91, 1364).

A se vedea cît de mult decurge, după Sfîntul Maxim, gradul împărtășirii de Hristos de credință, de contemplație sau de cunoștința de Hristos și de virtute, răsărite din credință, și cît de mult, din împărtășire, rezultă un nou spor în creșterea armonioasă a virtuților și cunoștințelor.

Iar cei ce nu mărturisesc pe Hristos întreg, ci părți din El, nu pot realiza o comuniune integrală nici cu Biserica, nici între ei. Rareori se întîmplă ca cei ce recunosc numai părți din Hristos, să recunoască împreună aceleași părți.

4. Cu aceasta am trecut la o privire mai specială a legăturii între Euharistie și Biserică, care, amândouă, au drept condiție unitatea credinței în Hristos.

Legătura aceasta a pus-o în evidență cu deosebire Nicolae Cabasila, care de altfel trece, ca și Constituțiile Apostolice, în cuvintele sale, pe nesimțite de la trupul personal al lui Hristos la trupul tainic al Lui, care este Biserica. Explicând cuvintele: «Sfintele Sfinților», el spune: «Se numesc sfinți pentru Sfântul cu care se împărtășesc și cu al cărui trup și sînge se cuminecă. Fiindcă sînt mădulare ale trupului acela, carne din carnea Lui și oase din oasele Lui. Deci pînă sîntem uniți cu El păzim armonia, trăim viața sfîntă, atrăgînd la noi prin Taine sfințenia de la capul și de la inima aceea. Dar dacă ne lăsem și cădem de la integritatea preasfîntului trup, în zadar mincăm sfintele Taine. Nu va trece viața la mădularele moarte și lăzite» (*Liturgiac Expositio*; P.G. cit., col. 449). Cu alte cuvinte, cel ce nu face parte din Biserică, din trupul extins al Domnului, în zadar se împărtășește de Euharistie. Sau cine nu se adaugă la Biserică, nu devine mădular al trupului personal al lui Hristos.

Biserica e, după Nicolae Cabasila, «carne din carnea și oase din oasele lui Hristos». Dar pentru că această identificare sau creșterea din trupul personal al lui Hristos nu e numai de ordin trupesc, ci și de ordin spiritual, ea implică și o identificare a tuturor membrilor ei prin credință cu toate propozițiile care exprimă pe Hristos. De aceea ceea ce desparte pe cineva de Biserică și implicit de trupul personal al lui Hristos, chiar dacă se împărtășește exterior de El, este neconformarea prin credință și prin viață cu Hristos și deci și neconformarea cu celelalte mădulare ale Lui.

Într-un mod cu totul explicit arată Nicolae Cabasila implicarea Bisericii în Euharistie și a Euharistiei în Biserică, cînd spune: «Prin Taine se semnifică și Biserica, ea care e trupul lui Hristos și mădulare din parte și care atunci a primit pe Duhul Sfînt după ce Hristos s-a înălțat la cer, iar acum primește darul Sfîntului Duh, în timp ce sînt primite darurile la altarul cel ceresc, trimițîndu-ne în schimb acest dar Dumnezeu care primește darurile noastre mijlocilor lînd și atunci și acum același Duh Sfînt» (*Op. cit.*, cap. 37, col. 452). Biserica oferă darurile și primește Duhul și prin aceste două acte se săvîrșește Euharistia. Biserica se înalță în cer prin darurile oferite, dar în mod deplin prin primirea Duhului și prin trupul și sîngele îndumnezate ale lui Hristos în care darurile au fost prefăcute. Rădăcinile Bisericii sînt în cer, transfigurare sau imbibate de intimitatea lui Hristos cel învial și înălțat, și de viața Duhului, izvoritoare din Hristos. Biserica, trup al lui Hristos, care se hrănește continuu din El, e scufundată și se scufundă continuu în supremele intimități și înălțimi ale vieții divine, aflătoare în trupul lui Hristos, deci e învrednicită să verifice continuu prin trăire propozițiile despre Hristos, pentru că e deschisă Lui prin credința în ele.

Biserica nu e numai semnificată în Euharistie, ci e cuprinsă real în ea. Nu e vorba de două realități diferite, din care una, Euharistia, are în sine chipul Bisericii, și după care Biserica se modelează. Euharistia semnifică Biserica, sau o are imprimată în ea, pentru că este Biserica în potență, sau pentru că Biserica nu e decît Euharistia sau trupul și sîngele Domnului extinse în credincioși. Domnul lînde să se dăruiască credincioșilor și să-i prefacă în trupul Său extins, cum aceștia se doresc după El și după calitatea de trup extins al lui Hristos. Precum Euharistia se înfăptuiește prin două mișcări convergente, prin oferirea darurilor și prin venirea Duhului, așa se împlinește și dănuiește Biserica: prin Euharistia ce se dăruiește și prin credincioșii ce o primesc în baza credinței lor depline în Hristos.

«Iar Biserica e semnificată în Taine nu ca în niște simboluri, ci ca mădularele în inimă și ca rănurile în rădăcina arborelui, sau cum a zis Domnul, ca mlădițele în vișă. Căci nu e vorba numai de o comuniune cu numele, sau de o asemănare, ci de o identitate în realitate. Căci Tainele sînt trupul și singele lui Hristos, dar acestea sînt mîncarea și băutura adevărată a Bisericii, iar împărtășindu-se de acestea, nu le prefăce pe acestea în trup omenesc, ca pe o altă piine, ci ea însăși se prefăce în acelea, cele mai înalte copleșind-o. Căci și fierul unindu-se cu focul, devine foc, nu face focul fier. Și precum fierul infierbîntat nu-l mai vedem ca fier, ci îl vedem fără greutate ca foc, proprietățile fierului fiind copleșite cu totul de foc, așa și Biserica lui Hristos, dacă ar putea-o vedea cineva așa cum se unește cu El și se împărtășește de carnea Lui, n-ar mai vedea altceva decît numai trupul Domnului» (Op. cit., cap. 38; cit. col. 452).

5. Euharistia are rolul decisiv în desăvîrșirea unității între cei ce cred la fel și între ei și Hristos și, deci, în menținerea Bisericii, prin faptul că în ea se oferă credincioșilor spre mîncare și băutură trupul și singele lui Hristos.

Teologia creștină încă n-a adîncit suficient semnificația pozitivă a trupului, fiind prea mult preocupată de rolul negativ pe care îl are acesta cînd e stăpînit de poftă. De aceea n-a tras toate concluziile ce rezultă din taina întrupării Cuvîntului dumnezelesc. În Euharistie sînt concentrate mai mult ca în orice altceva consecințele întrupării. Prin Euharistie Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu valorifică permanent și pentru noi toți cei ce credem faptul coborîrii și întrupării Sale, folosind trupul pe care l-a îmbrăcat ca mijloc de intrare în legătura cea mai intimă cu noi, pentru a ne urca la înălțimea Sa dumnezeiască.

Prin Euharistie Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, răstignit, înviat și înălțat cu trupul omenesc la cer intră în mod concret în cea mai intimă uniune cu fiecare om care crede în faptul întrupării, răstignirii mîntuitoare, învierii și înălțării Sale cu trupul la cer. Dar prin faptul că intră în uniune cu toți cei ce cred, constituie inelul de legătură maximă între ei, ducînd la ultima împlinire Biserica.

În general oamenii își manifestă nu numai iubirea trupească, ci și cea spirituală prin strîngeri de mîini, prin luarea la braț, prin îmbrățișări. Hristos comunică prin trupul Său cel atotcurat, pe care ne permite să-l luăm deplin în noi, cea mai curată dar și cea mai afectuoasă, cea mai tandră iubire. Încă cit era pe pămînt înlea pe Ioan la piept, a spălat picioarele ucenicilor. Rugăciunile Bisericii insistă foarte mult asupra faptului că trupul Său primit în trupul nostru este mijloc de purificare a trupurilor noastre și ne-a arătat iubirea ca motiv al venirii sale la noi și în noi (Ioan, cap. XIV). Într-o rugăciune a Sfîntului Ioan Damaschin dinaintea de împărtășanie (a 11-a), după ce amintește de desfrînata cu scurgerea de sînge, care atingîndu-se de veștinutul lui Hristos, a luat tertare de păcate, se spune: «Iar eu, ticălosul, întreg trupul Tău cetezînd a-l primi, să nu fiu ars, ci mă primește și-mi luminează simțirile cele sufletești, văzînd nelegăturile păcatelor mele».

Dar această purificare nu se realizează dacă trupul lui Hristos cel atotcurat nu se întîlnește cu un efort de purificare din partea celor ce-l primesc. Căci nu-i purifică ca pe niște obiecte pasive.

Amîndouă acestea le arată Nicolae Cabasila, stăruind în mod deosebit asupra forței de rezistență împotriva ispitelor pe care ne-o comunică trupul lui Hristos, în care El a pălîmit respingînd ispitele. Desigur, aceasta înseamnă, cum spune Nicolae Cabasila, că în trupul lui Hristos s-a actualizat la maximum vigoarea funcțiilor spi-

rituale, sau viața spirituală, că a devenit «trup duhovnicesc», așa cum trebuia să devină Adam și cum după păcatul lui Adam, nu mai putem deveni noi decât în Hristos.

În viziunea ontologică a minuirii, înțelegem cum singele lui Hristos are puterea să ne curățească în mod real, pentru că în el nu se mai mișcă pulsațiile spre păcat. Alfel nu s-ar atribui singelui lui Hristos curățirea, ci lui Dumnezeu pentru singele lui Hristos. Dar atunci de ce ar mai trebui să luăm singele lui Hristos în noi? Ca să vadă Dumnezeu mai bine că acest singe s-a vărsat pentru noi? Această concepție nu mai vede o legătură directă, o transmutație de putere directă de la singele lui Hristos la singele nostru și de aceea Tainele își pierd importanța în protestantism: care optează pentru un spiritualism abstract, mai mult intelectual și deci unilateral. Ortodoxia nu neglijează spiritualitatea, dar în concepția ei, spiritualitatea autentică creștină e totală, e complexă, pentru că cuprinde și trupul, sau toate funcțiile spirituale manifestate prin trup. Protestantul, apropiindu-se cu o astfel de concepție de Euharistie, golește Euharistia de eficacitatea unei lucrări intime și transformatoare în toată ființa umană. Iar romano-catolicul e destul de aproape și el de această concepție juridică a Euharistiei. Ortodoxia când spune că minuirea omului depinde de Hristos, înțelege prin aceasta nu o substituție externă, juridică a meritelor lui Hristos, vinii omului, ci o comunicare internă a purității lui Hristos către ființa omului, și aceasta este roșul Euharistiei. Ea este cu adevărat o «comuniune», în sensul că singele lui Hristos și trupul Lui atotcurat devin singe și trup al credincioșilor. Și aceasta e Biserica, nu o asociație juridică exterioară, în care, în cazul protestantismului, poate lipsi chiar unitatea de credință.

Materia în general nu se poate concepe fără proporțiile raționale de o indefinită complexitate ale forțelor și elementelor care o compun și care sînt într-o mobilitate continuă, descompunînd continuu unitățile existente și compunînd altele, dar fără să înceteze de a persista ca același sistem universal unitar de indefinită complexitate. O materie pură, fără această complexă raționalitate, care e o formă a spiritului, nu se poate cugeta. Ea n-ar putea exista și n-ar putea fi cunoscută.

În trupul omenesc funcțiile spiritului ating o complexitate maximă, nesfîrșit mai bogată. În el e tot spiritul. În el spiritualitatea nu mai e numai sub aspectul de obiect, ci și sub acela de subiect, care își învinde cunoașterea și stăpînirea peste toată realitatea. Trupul nu e numai un organism ulmîtor de rațional orînduit și nîrî numai sediul unor senzații de plăcere și durere, al unor impulsuri de poftă și de mînie, cum sîntem obișnuiți să-l socotim adeseori sub influența unei ascetici unilaterale concepută. El se împărtășește de funcția gîndirii, de roșul de subiect, propriu spiritului. Trupul nu e numai obiect, chiar în calitatea lui de organism rațional organizat, ci are în toată viața omului și un rol de subiect. Trupul nu e numai văzut, gîndit, simțit, tratat ca un obiect, ci participă ca subiect la vederea, gîndirea, simțirea și tratarea sa, fiind obiect și subiect în același timp. El participă ca subiect la orice senzație, reprezentare, gîndire și acțiune referitoare la lumea din afară. Ca atare participă la libertatea spiritului, la alegerea drumului și a actelor proprii formării. El poate deveni, în virtutea unei ascetici dialect practice, împreună cu spiritul, subiect și organ al funcțiilor spirituale purificate, între care trebuie să înțelegem nu numai cugetarea și sensibilitatea artistică, ci și toate activitățile și simțirile prin care oamenii sînt legați întreolaltă. Toate pot fi prin el și în el innobilate. Și numai intrucit se urmărește aceasta cu toate funcțiile spirituale manifestate prin trup, se innobilează tot omul, se poate vorbi de o adevărată desăvîrșire sau realizare a omului. Pentru că, intrucit se purifică funcțiunile trupului, se purifică nu numai trupul ca obiect,

ci omul întreg în calitatea lui de subiect al spiritului-trupesc al funcțiilor și actelor sale. Iar un om astfel înobilat influențează prin actele lui asupra altora în aceeași direcție.

Cel mai pur și mai eficace purtător al funcțiilor spirituale, ca partaș la rolul de subiect al spiritului uman și al Cuvintului dumnezeiesc întrupat, și odată cu aceasta organul celei mai eficace comunicabilități a simțirii iubitoare de oameni, a fost trupul lui Hristos. Funcțiunile spirituale și simțirile iubitoare de oameni sînt intensificate și purificate în el în gradul suprem prin faptul că însuși Fiul lui Dumnezeu intensifică spiritul uman, făcîndu-se prin acesta subiectul trupului și al tuturor funcțiilor spirituale manifestate prin el. Ele sînt purificate în plus prin faptul că Fiul lui Dumnezeu ca subiect prin spiritul uman al trupului a acceptat răsăgnirea Sa cu trupul, dar și trupul ca partaș la rolul de subiect a acceptat această răsăgnire, iar acum se află în starea de înviere și înălțare, adică într-o stare de supremă purificare, înduhovnicire și comunicabilitate iubitoare.

În trupul omului obișnuit, prin ochi privește funcțiunea cognitivă a spiritului, prin cuvinte se manifestă cugetarea lui rațională, trebuința lui de a-și comunica gândirea și iubirea sa celorlalți, prin urechi atenția la ceea ce-i comunică ceilalți, așadar atenția și respectul față de el însuși; prin mâini capacitatea și trebuința de activitate prin care se dezvoltă pe sine și prelucrează datele naturii în folosul său și al altora. Prin trup se actualizează în fapt relația omului cu semenii săi, înscrisă potențial în firea sa. Trupul nu e o carne neorganizată, nerationalizată; în el e actualizată și se actualizează continuu nesfîrșita complexitate rațională a spiritului. În special trupul e rationalizat prin virtuți căci virtuțile dau sensul adevărat folosirii trupului, punînd-o în slujba binelui, a lucrării pentru inobilarea relațiilor între oameni (Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Explicare la rugăciunea Tatăl nostru*; *Filocalia* rom. vol. II, p. 277).

Sfîntul Maxim Mărturisitorul spunea într-un citat dat mai înainte că fiecare se împărtășește de Hristos pe măsura vîrstei lui spirituale; unul în mod precumpănit de cap, însușindu-și înțelegerea mai presus de înțelegere a lui Hristos, altul de mîini, însușindu-și activitatea Lui curată și eficace, altul de urechi, auzînd cu finețea și sensibilitatea lui Hristos etc. Dar nici unul nu sfîrșimă, primînd în sine, trupul lui Hristos, nu desființează organele trupului Lui Hristos și buna lor organizare în vederea funcțiilor lor spirituale, pentru a se uni prin carnea sa neorganizată cu o carne neorganizată rațional și spiritual, nepurtătoare a unor funcțiuni spirituale. Ci are în organul lui Hristos, pe care și-l însușește în mod precumpănit, cu funcțiunea lui spirituală, întreg trupul lui Hristos, cu nesfîrșita complexitate a funcțiilor lui.

În orizontul acestui fapt trebuie să înțelegem expresia Sfîntului Apostol Pavel (1 Cor. VI, 15), preluată de Părinți, că împărtășindu-ne de Hristos în Euharistie devenim mădulare ale Lui. Prin această expresie nu se exprimă numai o imagine, ci o încadrare reală a noastră în trupul lui Hristos, sau o prezență a lui Hristos în noi.

Am dat un citat în acest sens din Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei, contemporan cu Cabasila, spune că Botezul ne renaște pe fiecare după chipul lui Hristos, făcîndu-ne frați cu El și punînd în noi prin har aceeași putere ca a Lui. E o legătură prin putere.

Prin Euharistie însă Hristos ne unește întîm cu Sine, ca pe niște mădulare ale Sale, venînd cu trupul Său în interiorul trupurilor noastre. Acum nu mai sîntem uniți cu El numai prin puterea harului, ci formăm un singur trup cu El, desăvîrșindu-se Biserica. «De aceea pe cei ce are de gînd să-i lipescă de Sine ca pe propriile Sale mădulare, mai întîi îi face de un chip cu Sine prin Botez, apoi prin împărtășirea pro-

priului trup și sînge, unește cu Sine și între ele toate aceste mădulare cu chip dumnezeiesc. (*Epistola III* ; P. C. 150, col. 333).

Mîiniile noastre devin mîini ale lui Hristos, mîini prin care se împlinește voia Lui; ochii noștri devin ochi ai lui Hristos, prin care privim toate cu iubirea și cu curăția Lui; urechile noastre, urechile Lui, auzind prin ele cu atenția și cu curăția Lui; mîntea noastră, mîntea Lui Hristos, sau mîntea lui Hristos, mîntea noastră (I Cor. II, 16), gîndind ca El la cele bune; gura noastră, gura Lui, prin care se rostesc cuvintele Lui. În același timp urechile noastre ascultă cuvintele rostite de gura Lui, mîntea noastră înțelege gîndurile mîinilor Lui.

Cei ce se împărlășesc împreună cu noi de același Hristos de la un anumit nivel spiritual ne simt ca mădulare ale aceluiași Hristos, ale căruia sînt și ei și noi îi simțim pe ei mădulare ale aceluiași Hristos. Ei gîndesc, lucrează, se mișcă, aud ca noi și pentru noi, iar noi ca ei și pentru ei, pentru că și unii și alții sîntem organele aceluiași trup al lui Hristos, care gîndește, lucrează și simte la fel în toți, sau în unii pentru ceilalți. Organele unora trebuie să sporească activitatea organelor celorlalți și să le corespundă. Urechile unuia trebuie să audă pentru altul și să asculte la ceea ce vorbește gura celuiui. Ochii unuia să vadă pentru altul și să privească cu înțelegere în ochii celuiui. Așa cum sînt mădularele în trup unele pentru altele și toate pentru trupul întreg, așa trebuie să fie mădularele lui Hristos unele pentru altele și pentru întreg trupul lui Hristos, pentru Biserică, așa sînt un trup al lui Hristos și mădulare ale trupului cel unul al lui Hristos.

Dar cum vor fi așa, în cazul că nu au aceeași credință, în cazul că nu vor să aibă aceeași credință?

6. Refuzul intercomunității sau al unui potir comun cu alte Biserici din partea Ortodoxiei, nu înseamnă oare lipsa ei de iubire pentru ceilalți creștini?

Tocmai pentru a păstra nesiăbită conștiința supremei iubiri a lui Hristos față de lume și puțința de a trăi această iubire pentru toți creștinii și pentru toți oamenii tocmai pentru a nu goli Euharistia de eficacitatea acestei supreme iubiri, Ortodoxia nu se învoiește cu tratarea Euharistiei ca o ceremonie mai mult simbolică, ca o prezență echivocă și insuficient de eficace a trupului lui Hristos, ca o ceremonie cu o semnificație mai mult teoretică și sentimentală, despărțită mai mult sau mai puțin de prezența reală a trupului lui Hristos și a energilor lui dumnezeiești; tocmai de aceea ea nu se învoiește să considere împărtășania comună ca pe un act lipsit de suportul unei credințe comune, lipsit de calitatea de bază a unei înaintări morale-scelice în sfințenie, ca pe un act lipsit de puterea care unește într-o Biserică pe cei ca în practică.

Ortodoxia vrea să mențină acest suprem odor al creștinismului, ca pe un focar de maximă și inepuizabilă iradiere a iubirii.

Ortodoxia poate dovedi și activa iubirea ei față de ceilalți creștini, iubire sorbită din Euharistică, prin multiple alte forme de manifestare a ei. Ea nu se închide în sine, ea nu-și micșorează tensiunea spre universal, tocmai pentru că iubirea care-i poate uni pe membrii ei ca pe mădularele unui trup al lui Hristos — cum nu-i unește pe catolici papa ca pretins fundament al Bisericii, cum nu sînt unlii protestanții în lipsa unei Euharistii eficace — poate să iradieze din ei spre toți creștinii, fiind întreținută de Euharistică, înțeleasă ca focarul inepuizabil al căldurii și luminii iubitoare care este trupul lui Hristos. Membrii Bisericii Ortodoxe sînt chemați să se comporte ca mîiniile lucrătoare ale lui Hristos, ca ochii înțelegători ai lui Hristos, ca urechile atente ale lui Hristos, ca inima iubitoare a lui Hristos față de toți, față de toate trebuințele și chemările altora, dovedind cu fapta că sînt mădularele lui Hristos,

Ei pot arăta această iubire și înțelegere față de oameni nu numai teoretic, ci concret și cu fapta, tocmai pentru că trupurile lor prin care se arată concret și practic iubirea față de oameni au devenit mădularele lui Hristos.

Pe lângă aceea, Ortodoxia crede în posibilitatea unei apropieri viitoare a tuturor creștinilor, dar numai în trupul și din puterea trupului lui Hristos împărtășit real în Euharistie, pentru că crede în prezența reală a Lui în Euharistie și în tot ce comportă ca credință această prezență; numai pentru că mai există undeva această Euharistie, pentru că se crede în ea. Și ea crede că această unitate se poate realiza adâncind fiecare formație creștină zestrea ei proprie. Pentru că ea crede că din nici o formă a creștinismului nu s-a pierdut tensiunea spre întreg și deci spre universal, spre unitatea cu toate formele creștinismului.

Dar alți Ortodocși cit și celelalte formații creștine au evidența deocamdată mai mult globală cu tensiunea lor spre universal este diferită. Ortodoxia se știe și începe să fie cunoscută universală în potența ei cu întreg în care pot încăpea în mod real pozițiile parțiale accentuate de celelalte forme ale creștinismului. În același timp se conturează convingerea că celelalte forme ale creștinismului vor cunoaște tot mai mult potența lor spre universal, în sensul că fiecare se va vedea prin pereții săi ca parte întregul din care face parte. Începe să se recunoască faptul că Ortodoxia ca întreg tinde să încadreze în sine în mod concret părțile care despărțindu-se și accentuându-se s-au lăsat tot mai vizibile ca părți, iar părțile tind să se încadreze în întreg, constatându-se tocmai prin accentuarea lor pasională ca părți insuficiente în ele însele. Dar nici Ortodoxia n-a ajuns încă să vadă concret locul pe care-l pot avea în mod real părțile reprezentate de celelalte forme ale creștinismului în ea, nici acelea n-au ajuns să vadă suficient de transparent contururile întregului în care se cuprind în potență și modul în care se pot încadra în el. Pentru aceasta e necesară încă o operă îndelungată de adâncire de către fiecare formă de creștinism a esenței sale și a relației acestei esențe cu esența celorlalte. Acestui progres comun, care e totodată un progres în maturitatea spirituală, e chemat să-i slujească ecumenismul, prin cunoașterea reciprocă a Bisericilor.

În vremea disputelor hristologice, până la urmă Biserica a pus în evidență în fața tendinței de a afirma realitatea a două firi în Hristos și a tendinței de a afirma unitatea acestor firi în Hristos, că în învățătura ei se cuprind ambele tendințe; în fața primei tendințe a pus în evidență faptul că ea recunoaște cele două firi dar într-o unitate superioară de cum o vedea aceea; în fața celei de a două, faptul că ea recunoaște unitatea deplină a celor două firi, dar că această unitate e mai subtilă decât unitatea simplistă care riscă să confunde cele două firi.

Această unitate a tuturor pozițiilor creștine în întregul învățăturii creștine spre care tindem acum se deosebește de sincretism prin faptul că diferitele poziții nu rămân în ea alăturate pentru o conștiință creștină devenită indiferentă față de toate, sau cu un interes pasager cind pentru una, cind pentru alta. Sincretismul le relativizează pe toate, pentru că le confundă ca valoare, întrucât nu le ierarhizează așa cum o cere ființa lor în întregul organic. Unitatea creștină le valorifică pe toate prin această ierarhizare în cadrul întregului, în care toate primesc adevărata semnificație și o eficacitate sporită, sau deplină.

Să dăm un exemplu: am menționat că Ortodoxia nu exclude jurisdicționalul. Dar, spre deosebire de romano-catolicism, judecata exercitată în Ortodoxie e o judecată încadrată în Taină; ea e exercitată de preotul ortodox în conștiința smerită că face cunoscută judecata lui Dumnezeu, pentru slava lui Dumnezeu și spre folosul credinciosului, nu spre mărirea și în folosul său propriu. El rămâne frate al celui căruta

li face cunoscută legea lui Dumnezeu, de cele mai adeseori cu conștiința că el poate cădea încă mai greu sub această judecată divină pe care, intrucît o face cunoscută, e obligat și încă în mod exemplar cel dintîi să o ia ca normă pentru viața sa, potrivit cu cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «Că îmi chinuiesc trupul meu și îl țin rob, ca nu cumva propovăduind altora, eu însumi să mă fac netrebnic» (I Cor. IX, 17). Dar frația nu-l împiedică să facă cunoscută fratelui judecata obiectivă a lui Dumnezeu.

Ierarhia în Ortodoxie implică în ființa ei conștiința acută că harul deosebit al trimiterii pe care-l are de la Dumnezeu coincide cu responsabilitatea cutremurătoare ce i s-a încredințat de Dumnezeu pentru frații săi. Plin de responsabilitatea încredințată lui de sus trebuie să apară și să se comporte preotul și cu altul mai mult ierarhul între frații săi. «Vai mie de nu voi evangheliza» (I Cor. IX, 16), înseamnă în sensul deplin: «Vai mie de nu voi face cunoscută cu cuvîntul și cu dovedirea vieții mele toată voia lui Dumnezeu». Dar în această responsabilitate e implicată conștiința trimiterii, mai precis a harului trimiterii. Fără conștiința, fără siguranța obiectiv întemeiată, a trimiterii, nu are cineva toată responsabilitatea slujirii celorlalți credincioși în vederea mîntuirii lor. «Cum vor propovădui de nu vor fi trimiși?» (Rom. X, 15). «Nu pe noi ne propovăduim, ci pe Hristos Iisus; iar noi sintem slujitorii voștri pentru Iisus» (II Cor. IV, 5).

Sînt semne că viitorul va arăta tot mai mult, prin progresul spiritual al tuturor creștinilor, că unitatea sau universalitatea precumpănitor juridică a romano-catolicismului se cere încadrată în unitatea sacramentală, sau spiritual-juridică reprezentată de Ortodoxie, care descoperă dimensiunea profundă a universalismului creștin, din care romano-catolicismului n-a luat decît o latură și a transformat prin aceasta universalismul într-un fapt de suprafață. De asemenea va arăta ca valoare unică a fiecărui credincios, afirmată ca un alt universalism — dar lipsit de unitate — de către protestantism, se cere ca după o condiție necesară a adevăratei ei realizări, după relațiile intime între credincioși, ancorate în profunzimea divină; va arăta că în general slujirea lumii, devenită azi misiunea nr. 1 a creștinismului, dar văzută de creștinismul occidental aproape numai în dimensiunea ei orizontală sociologică și natural-cosmică, își cere împlîntarea ei în dimensiunea adîncă a sacralului și a doxologicului. Numai așa se poate sluji de către creștinism cu deplină eficacitate cauza unității, a păcii și a fraternității în lume.

Ortodoxia însăși trebuie să progreseze spiritual la conștiința că toate aceste împliniri se cuprind în ea virtual și odată cu aceasta la o mai deplină explicare și actualizare a lor. Ortodoxia e întregul, care azi e trăit însă poate prea numai virtual; el trebuie să ajungă să fie trăit în mod actual în tot ce implică el. Orice formă creștină care ia numai o parte din întreg e chiar prin aceasta schismă. Dar schisma nu poate trăi permanent ca schismă. Ea se cere după încadrarea în întreg. Întregul însă trebuie să facă evident, faptul că e întreg. Sfîntul Apostol Pavel a afirmat în Epistola către Efeseni acest universalism al Bisericii adevărate, pe care trebuie să-l facem evident în mod concret azi și în viitor.

Ortodoxia trebuie să arate celorlalți creștini că în ea se manifestă adîncimea și înălțimea lui Hristos; dar în același timp ea trebuie să le arate că și ea vede — chiar mai mult decît ei — lărgimea și lungimea lui Hristos (Efes. III, 18), sau că numai în adîncimea și înălțimea lui Hristos își are izvorul statornic elanul spre lărgime și lungime. Toți creștinii trebuie să progreseze în a vedea că trupul lui Hristos este «plinirea celui ce plinește toate în toți» (Efes. I, 23).

ICOANA ORTODOXĂ CA EXPRESIE A ÎNVĂȚĂTURII DOGMATICE A BISERICII*

Vechea icoană, la care pînă la sfîrșitul veacului al XIX-lea se privea ca la o creație bisericească primitivă de foarte scăzută valoare artistică, a fost treptat-treptat reevaluată. Interesul, care a urmat după descoperirea vechilor picturi de sub straturile de veacuri ale zugrăvelilor ulterioare, a așezat icoana în rîndul comorilor universale de artă religioasă. Datorită însemnatelor succese ale tehnicii contemporane de curățire și restaurare a picturii a devenit cu puțină perceperea frumuseții veacurilor îndepărtate și, ca urmare, părerea despre «icoana întunecată» a dispărut.

De neînțelegerea culorilor icoanei vechi a fost legată și neînțelegerea duhului icoanei: pictura aceasta, «care era socotită îmbătrînită și că își trăise veacul său» nu atrăgea atenția asupra ei. Odată cu aceasta rămînea de neînțeles și ceea ce este principal în pictura bisericească: acea bucurie incomparabilă pe care icoana o vestește creștinilor și acel adînc conținut religios — care nu este exprimat prin nimic — dar de care icoana este totdeauna prea plină.

În 1970 s-au împlinit 20 de ani de la întemeierea «Cabinetului arheologic-bisericesc» pe lângă Academia duhovnicească din Moscova, între exponatele căruia locul principal a fost rezervat icoanei. Și în sălile muzeelor contemporane icoana ocupă un loc de seamă, reprezentînd capodopere de artă universală. Coloritului și minunata bucurie de viață împreunate cu ascetismul caracteristic Ortodoxiei atrag în chip deosebit atenția asupra lor. Pentru critica de artă asemenea rară imperechere a ascetismului cu culorile neobișnuit de vii constituie o problemă enigmatică, pe care istoricii de artă o rezolvă în felurite chipuri. În ce constă taina acestei imperecheri a celei mai înalte mihniri cu cea mai înaltă bucurie? În realitate răspunsul îl poate da numai icoana însăși, tradiția iconografică ortodoxă și Biserica, păstrătoarea acestei tradiții.

Icoana s-a ivit în Biserică; icoana a fost creată de acea conștiință de credință ortodoxă a credincioșilor, conștiință adîncă prin religiozitatea sa, conștiința care exprima în icoană acel ideal religios pe care ea îl trăia. De aceea, că pictura strict bisericească, icoana poate fi corect înțeleasă numai din punctul de vedere al învățaturii dogmatice. Orice alte păreri constituie doar încercare de rezolvare unilaterală a problemei.

Biserica a creat icoana și Biserica a pus în ea un înțeles anumit și un conținut, pentru că icoana este chemată să exprime pe viu învățătura Bisericii, făcînd pe cel ce se roagă să se concentreze, ajutîndu-l să se roage. Încă din epoca apostolică pictura bisericească a intrat în viața liturgică, iar arta bizantină a creat tipurile clasice ale iconografiei. Artă picturii, sfințită în Biserică de veacuri, exprîmînd

* Studiul Arhlin. Anatolie Kuznețov, conferențiar la Academia duhovnicească din Moscova, a fost susținut ca prelegere festivă la sărbătorirea patronului Instituțiilor de învățămînt teologic din Moscova, în 14 octombrie 1970 și a fost publicat în «Revista Patriarhiei din Moscova», nr. 11/1970, p. 73—79. de unde a fost tradus de Ion V. Georgescu.